

GEÇMİŞİN GÖLGESİNDE MISIR'DA DARBE

UNDER THE SHADOW OF THE PAST THE COUP IN EGYPT

الإنقلاب في مصر في ظل الماضي

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES

مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

GEÇMİŞİN GÖLGESİNDE MISIR'DA DARBE

UNDER THE SHADOW OF THE PAST THE COUP IN EGYPT

الإنتقلاب في مصر في ظل الماضي

ORSAM Rapor No: 168

Eylül 2013

ISBN: 978-605-4615-64-3

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2013

Bu raporun içeriğinin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu raporda yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Sözkonusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dâhil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algımasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

Nebahat Tanrıverdi O Yaşar

Nebahat Tanrıverdi O Yaşar ORSAM Ortadoğu Uzman Yardımcısı olarak ORSAM'da görev yapmaktadır. Kuzey Afrika ve Körfez ülkeleri üzerine çalışan Nebahat Tanrıverdi O Yaşar'ın Fas, Tunus, Libya, Mısır, Bahreyn ve Suudi Arabistan'daki gelişmelere dair pek yazısı bulunmaktadır. Körfez İşbirliği Konseyi ile ilgili çalışmalarının yanı sıra geçiş süreçleri ve demokratikleşme, Arap Baharı, güvenlik ve rejim değişikliği konularında çalışmaktadır. Bugüne kadar yazıları ORSAM web sitesi, Ortadoğu Analiz, Alternatif Politikalar, Akademik Ortadoğu ve Today's Zaman gibi yayın organlarında yayınlanmıştır. Al Arabiya, TRT, TRT Türk, Nile TV, Türkmeneli TV, AHaber ve TRT Arapça gibi kanallarda yayına çıkmıştır. Uluslararası İlişkiler konusunda lisansını Hacettepe Üniversitesi'nde tamamladı. Yüksek Lisans eğitimini Ortadoğu Teknik Üniversitesi Ortadoğu Çalışmaları Bölümünde devam ettirmektedir.

TAKDİM

Mısır'da 2011 sonrası başlayan dönüşüm sürecine dair pek çok beklenti 3 Temmuz darbesi ile derin yaralar aldı. Mısır'da 3 Temmuz darbesi sonrası gerilen siyasi atmosfer ve güvenlik güçlerinin Mursi yanlısı ve darbe karşıtı koalisyonun protesto gösterilerine güvenlik güçlerin sert müdahalesi, ülkedeki kutuplaşmanın ve siyasi çözümsüzlüğün çıkmaza sürüklenmesine neden oldu. Bu çıkmaz ise her geçen gün ülkede Müslüman Kardeşlere yönelik operasyonun genişlemesi ile derinleşmektedir.

Bu çalışma 3 Temmuz darbesinin arka planına odaklanarak, ülkede Tahrir-Adeviyye ayrışmasına nasıl gelindiğini ve rejimin bu süreçte güçlenerek yıkılma/parçalanma tehdidi karşısında nasıl konumlandığını açıklamaya çalışmaktadır. Bu bağlamda son üç yılda rejim elitleri ile sivil siyasi aktörlerin gelişmelere verdiği tepkiler ve bu aktörler ile sosyal tabanları arasındaki etkileşim mercek altına alınmaktadır. 2011 eylemleri sırasında kendilerinden çokça bahsedilen Mısır gençliği, daha doğru bir ifade ile Mısır kentli nüfusunun son üç yılda yaşanan tüm gelişmeleri nasıl algıladıkları da aktörler kadar önem taşıdığından bu çalışmada yerlerini aldılar. Öte yandan 3 Temmuz Darbesi ve sonrası süreçte ABD ve AB'nin darbe ve siyasi kriz karşısında geliştirdiği politikalara da yer vermektedir.

ORSAM olarak Mısır'daki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışıyor ve ülkedeki önemli gelişmeleri mercek altına almaya çalışıyoruz. Elinizdeki bu raporla da Mısır'ın son üç yılının genel bir değerlendirmesini yapmaya çalıştık. Öte yandan 3 Temmuz darbesi ve sonrasında yaşananlar ve geleceğe dair olasılıkları da detaylı bir şekilde anlatmaya çalıştık. Faydalı olmasını umuyor ve keyifli okumalar diliyoruz

Hasan Kanbolat
ORSAM Başkanı

İçindekiler

Takdim.....	4
1. Mısır'da Darbe.....	7
1.1. Krizin Arka Planı	7
Eski Usuller Gölgesinde Yeni Dönem.....	7
Mısır'da Kutuplaşma ve Sokak Siyaseti	9
1.2. Rejim Elitlerinin Konumu	11
Mısır Askeri Bürokrasisi	11
Mısır Siyasetinde Yeni Bir Aktör: Yargı.....	13
2. Mısır'da Sıfır Toplamlı Oyun.....	15
3. ABD ve AB'nin Konumu.....	17
3.1. ABD	17
3.2. AB İnisyatifi	18
4. Sonuç.....	19

Hazırlayan: Nebahat Tanrıverdi O Yaşar
ORSAM Ortadoğu Uzman Yardımcısı

GEÇMİŞİN GÖLGESİNDE MISIR'DA DARBE

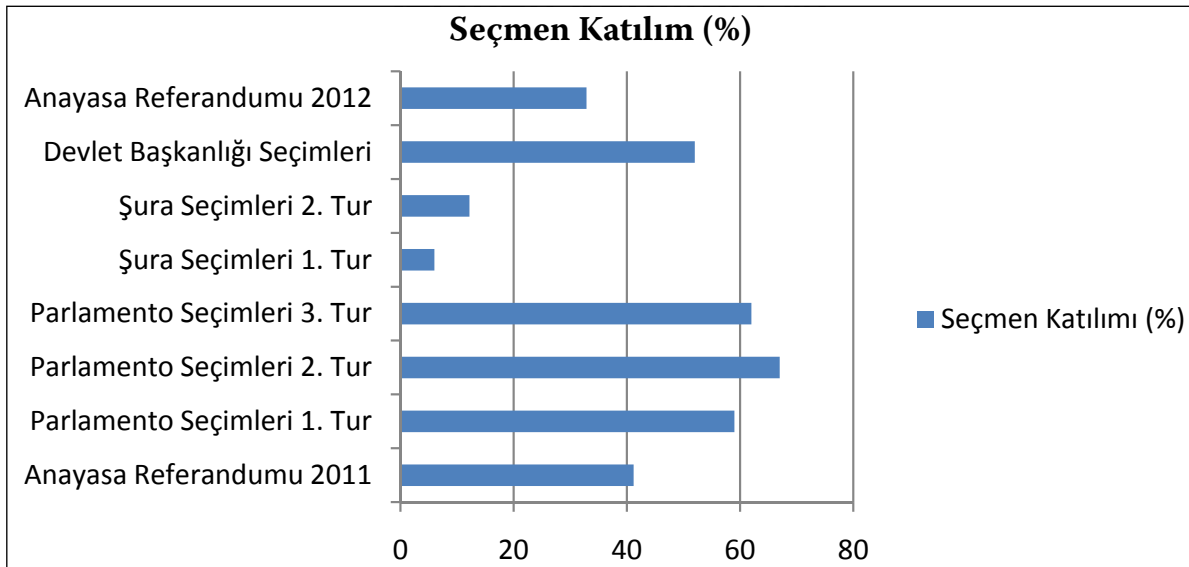
1. Mısır'da Darbe

1.1. Krizin Arka Planı

Eski Usuller Gölgesinde Yeni Dönem

Mısır ilk özgür seçimlerini 23 Mayıs tarihi itibari ile Tahrir Meydanı'nda gösteriler devam ederken gerçekleştirdi. Mübarek sonrası dönemde bu tarihi olayın önemi, parlamento seçimlerinde sandık başına giden seçmen sayısının rekor düzeylere ulaşması ile görünür hale geldi.¹ Yüksek Askeri Konsey'in ilkeler üstü programı, ulusal kurtuluş hükümetinin kurulması talepleri, tam demokratikleşme, devrim-karşı devrim gibi tartışmaların gölgesinde başlayan seçimler eski seçim yasasının uygulanması nedeniyle uzun bir zamana yayıldı. 28 Kasım'da başlayan parlamento seçimlerinin Mart ayında sona ermişti.

Meclisin alt kanadını oluşturan Halk Meclisi'nin seçilmesi için gerçekleştirilen parlamento seçimleri üç turdan oluşmaktaydı. Nispi çoğunluk usulüne göre gerçekleştirilen seçimler de her turda balotaj seçimlerine de gidilmek zorunda kalmıştı.² Sonuç olarak Kasım 28'den beri seçmenler aralıklarla sandık başına gitmek durumunda kaldılar. Bu durum seçmen yorgunluğuna neden oldu ve diğer etkenlerle bir araya gelerek seçmen katılımının düşmesi ile sonuçlandı. Seçmen katılımının düşmesine paralel olarak ülkede değişime yönelik beklentilerde karamsarlık ağır basmaya başladı. 2011-2013 tarihleri arasında yapılan kamuoyu yoklamalarında demokratik dönüşüme dair beklentilerin giderek azaldığı öte yandan güvenliğe dair endişelerin ise yoğunlaştığı görülmektedir.³

*Seçim sonuçlarına ilişkin bilgiler basından derlenerek hazırlanmıştır.⁴

Seçmen yorgunluğu ile birlikte Müslüman Kardeşlerin Kasım 2011'den beri kendisine oy veren tabanını da iyi besleyemediği Başkanlık seçimlerine ait istatistiklerden anlaşılmaktadır. Genel olarak seçime katılım oranlarının parlamento alt ve üst şura seçimlerine kıyasla ciddi oranda düşmesi, bu bakımdan tabanın oy sandığına rağbet etmede parlamento seçimlerindeki kadar ve Mübarek döneminde olduğu gibi istekli olmadığına açık bir ifadesidir. Özellikle Müslüman Kardeşlerin destek aldığı ülkenin güney kısmında seçimlere katılım oranı %30'larda kalmıştır. Genel olarak parlamento seçimlerinde seçmen katılımı %60'ın üzerindeyken parlamento seçimlerinde bu oran %46'da kalmıştır. Son altı ayda tüm siyasi manevralara rağmen gündelik hayatında somut değişimler gözlemleyemeyen hatırı sayılır sayıda Mısırlı, oy vermek yerine evde oturmayı tercih etmiştir. 19 Mart 2011 Anayasa referandumu sırasında Müslüman Kardeşler, Selefilere ve diğer İslamcı gruplar halkı evet oyu vermeleri yönünde başarılı bir şekilde mobilize etmeyi başardılar. Bunun sonucu olarak da sandıktan %77 gibi yüksek bir oranda evet oyu çıkmıştı.⁵ 2011-2012 parlamento seçimlerinde ise sadece Müslüman Kardeşler 10.138.134 oy almıştır. Selefilere kurduğu Nur Partisi ise 7.534.266, Müslüman Kardeşlerden uzun süre önce ayrılan ve daha ilımlı bir siyasi duruşa sahip olan Vasat Partisi ise 989.003 oy almayı başarabilmiştir. Sonuç olarak toplamda İslamcılar parlamentoda seçimlerinde 18.600.000'den fazla oy aldılar. Bu durum başkanlık seçimlerinde ciddi bir değişikliğe uğramış ve İslamcıların oyu genel itibari ile düşmüştür. Müslüman Kardeşlerin kurduğu Hürriyet ve Adalet Partisi'nin resmi adayı olan Muhammed Mursi 5.764.952, Müslüman Kardeşlerin muhalefetine rağmen aday olan Ebul Futuh 4.065.239 ve İslamcı olarak görülen Muhammed Selim El Ava 235.374 oy alabilmiştir. Bu da İslamcı adayların toplamda ancak 10.000.000 geçebildiğini göstermekte ve neredeyse yarı yarıya bir dü-

şüsü temsil etmektedir. Yani referandumda %77 ve parlamento seçimlerinde %73,5'lik oy oranı başkanlık seçimlerinin ilk turunda %43'te kalmıştır. Son tahlilde başkanlık seçimin son turunda %51,7 ile seçimleri Muhammed Mursi kazanmış olsa da; Ahmet Şefik'in aldığı oy oranı Müslüman Kardeşleri zorlamıştır.

Kırsal nüfusun daha yoğun yaşadığı Yukarı Mısır'da Ahmet Şefik beklenmeyen bir başarı sağlamış ve Delta'da da oldukça başarılı olmuştur. Nisan 2011 'de kapatılan ve yasaklanan eski rejim partisi Ulusal Demokratik Partinin yeniden organize olduğu ve Ahmet Şefik'in başarısında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Öte yandan parlamento seçimleri sırasında rejim yanlıları ve rejim ile bağlantılı çıkar grupları dağınık durumdaydılar. Aradan geçen süre zarfında çıkarılarını kaybetmemek adına başkanlık seçimlerinde Ahmet Şefik etrafında bir araya geldikleri gözlenmektedir. Ahmet Şefik'in seçim çalışmalarında ön plana çıkan istikrar ve güvenlik boşluğu söylemi paralel bir şekilde devlet medyası ve devlet tarafından desteklenen medya kuruluşlarının yaptığı yayınlarda paralel şekilde geniş yer bulmuştur. Medyanın bu yöndeki yayınları güvenlik ile ilgili sorunların daha çok konuşulması ve tartışılması ve dolayısıyla daha çok gündeme gelmesine neden olarak Ahmet Şefik'in seçim kampanyasını desteklemiştir. Hava Kuvvetlerinden emekli olan ve Mübarek'in son bakanlarından Ahmet Şefik, seçim çalışmalarında bu dezavantajlı durumu "deneyim" şeklinde söyleme dökerek özellikle kararsız ve çekingen seçmenleri etkilemiştir.⁶

Bu trend 15 Aralık ve 22 Aralık 2012 tarihlerinde gerçekleşen anayasa referandumunda da devam etti. Öncelikle referandumda seçmen katılımı %32 gibi oldukça düşük seviyede kalmıştır. Toplam seçmen sayısı 51.919.067 (63.83%) olan ülkede anayasa 10.693.911 (36.17%) evet, 6.061.011 hayır oyu alarak onaylanmış ve yürürlüğe girmiştir.

	Anayasa Referandumu 2011	Alt Şura/ Parlamento Seçimleri 2011-2012			Üst Şura Seçimler 2012	Başkanlık Seçimleri 2012	Anayasa Referandumu 2012
		1. Tur	2. Tur	3. Tur			
Toplam Seçmen	45.000.000	13.614.525	18, 831,129	13.962.350	50.065.000	50.958.794	50.996.746
Seçmen Katılımı	18.537.954	8.449.115	12, 529,237	8.656.657	6.427.666	26.420.763	17.058.317

Öte yandan eski seçim yasasının uygulanmasının çok daha önemli bir sonucu daha olmuştur. Bu yasa kapsamında iki liste oluşturulmakta, bu listelerden biri partiler için ayrılırken diğeri de işçi ve çiftçilerden oluşan bağımsız adaylara ayrılmaktadır.⁷ Gene seçim yasasının 5. Maddesine göre çiftçi ve işçilerden oluşan bağımsız adayların herhangi bir siyasi partiye üye olmamaları gerekmektedir. Aynı madde parlamento seçimlerinin ardından bu bağımsız adayların herhangi bir partiye geçmelerini yasaklamaktadır.⁸ Sonuç olarak Yüksek Anayasa Mahkemesi bu maddeyi referans göstererek, bağımsız adayların partilere geçtiğini, bu nedenle parlamento kararlarının yasal olmadığını gerekçe göstererek parlamentoyu feshetmiş ve seçimlerin yenilenmesine karar vermiştir.⁹ Esas itibari ile parlamento seçimleri gerçekleşmekteyken bağımsız adayların partilere geçmesi söz konusu olmuştur. Örneğin, ilk tur seçimlerde balotaj seçimlerine kalmayan ve seçim bölgelerinde nispi çoğunluğu kazanan 4 bağımsız adayın ikisi, balotaj seçimlerinden önce Hürriyet ve Adalet Partisi'ne geçmiştir.¹⁰ Sonuç itibari ile yargı darbesi ile parlamento işlevsiz hale gelmiş ve ülkede derin bir krizi de beraberinde getirmiştir.

Mısır'da Kutuplaşma ve Sokak Siyaseti

Mısır'da esas itibari ile anayasal referandum yapıldığı 19 Mart 2011 tarihinden beri devrimin kapsamını belirleme mücadelesi yaşanıyordu. Bu süreçte Mısır'daki aktörlerin

konumları da büyük bir değişim süreci içerisinde girmiştir. Tüm bu değişimler çerçevesinde Mısır siyasetinde yeni kırılma noktaları ortaya çıkmıştır.

1. Öncelikle Mısır siyasetine egemen olan söylem genelde devrim-karşı devrim gruplarını odak alsa da başkanlık seçimlerinin ilk turu daha farklı bir tablo çizmiştir. Muhammed Mursi, Ahmet Şefik ve Hamdan Sabbahi'nin başarısında somutlaşan siyasi dağılım Mısır siyasetinde üç ana grubun oluştuğunu göstermektedir:

- Müslüman Kardeşlerin çekirdek olduğu ve gücü paylaşmak konusunda istekli olmayan İslamcılar,
- Özellikle bürokratik otoriter rejimin kendini toplanması ve dağılık fraksiyonların da bir araya gelmesi ile giderek daha da güçlenen "istikrar" ve eski düzenciler,
- Nasırcıların etkin olduğu fakat diğer iki grup kadar birleşik olmayan daha dağılık bir yapı temsil eden popülist, sosyal refah devlet isteyen grup.

Özellikle son grup ülkede derin bir 3. Blok tartışmasını başlatmıştır. Bu dağılık cephenin bir araya gelme ihtimali üzerinde tartışmalar devam ederken, özellikle bu gibi yönetimlerin ya eski rejim ya Müslüman Kardeşler dayatmasının doğal bir sonucu olduğunu görmek gerekmektedir. Ülkenin en organize muhalefet hareketi olarak görülen Müslüman Kardeşlerin geçiş sürecinde tek aktör olmak

için sürdürdüğü mücadele, Müslüman Kardeşlerden çekinen seküler, muhafazakâr ama kararsız grupları ve azınlık gruplarını diğer muhalefet odaklarına yönlendirmiştir. Şimdi-lik üçüncü grubun bağımsız ve güçlü bir grup olduğunu söylemek oldukça zordur. Ancak bu grubun değişen politik ortama göre konum değiştirdiğini söylemek mümkündür.

2. Mısır siyasetinde yaşanan bir diğer kırılma noktası ise “merkez siyaset” söyleminin kaybetmesi ve “kutuplaşmanın” egemen olmasıdır. Farklı siyasi grupların Mısır’ın geleceğine yönelik vizyonlarının çatıştığı bu dönemde “ılımlı” ve farklı grupları kapsamaya çalışan merkez siyaset söylemi seçmeni cezbetmiş ve eğilim daha radikal kutuplara doğru kaymıştır. Ebul Futuh’un özgürlük, eşitlik ve demokrasi ile birlikte harmanlanmış liberal İslami söylemi, Amr Musa’nın liberal seküler söylemi ve diğer adayların paralel şekilde ürettiği liberal ve ılımlı söylemleri İslamcı, Rejim yanlısı ve Nasırcı söylem karşısında tutunmayı başaramamıştır. İkinci grup seçmen karşısında “kararlı aday” ve “kararlı siyaset” olarak yorumlanmıştır.

3. Öte yandan Mısır siyasi hayatına dair büyük bir mit de başkanlık seçiminde yıkılmıştır. 19 Mart 2011 Anayasa referandumu sırasında ortaya çıkan tablo ve yıllarca Mısır siyaseti karşısında üretilen bu yaygın mite göre Mısır halkı İslamcı siyasete daha fazla ilgi duymaktaydı. Ancak İslamcıların totalde özellikle parlamento seçimlerinden bugüne kadar geçen süre içerisinde önemli miktardaki seçmenini sandık başına götürememesi –ki anayasa referandumunda seçmen katılımı %32,86’da kalmıştı- büyük ve keskin bir blok oluşturamadığını göstermiştir. Gene bu bağlamda aslında Mısır seçmeni arasında büyük bir kitlenin “değişken” ve “hareketli” olduğu, bu nedenle de tahmin edilemez yönelimlere sahip olduğu görülmüştür. Örneğin bu güne kadar gerçekleştirilen yerel seçimlerde ve

2011 yılı içerisinde gerçekleştirilen yeni dönem seçimlerinde İslamcı oy tabanının çoğunlukta olduğu düşünülen seçim bölgelerin Hamdan Sabbahi en çok oyu almıştır. Bu değişkenlik Mısır’da halkı keskin bloklara bölerek ulaşılan çıkarımların aldatıcı olabileceğini gösterdiği gibi, rejimin de kitleler üzerindeki etkisini artırdığını de ortaya koymaktadır.

4. Son olarak başkanlık seçimleri Mısır devrimin şehirli nüfus desteği ile yapıldığını net bir şekilde göstermiştir. Özellikle Başkanlık seçimlerinde Kahire, İskenderiye ve Said limanı gibi şehir nüfusun yoğun olduğu seçmen bölgelerindeki oy dağılımı devrimin şehir kökenli olduğu savını desteklemektedir. Temerrüd Hareketi ve 3 Temmuz darbesi sonrası darbe karşıtı koalisyonun eylem noktalarına bakıldığında da benzer bir durum görülmektedir. Bu bağlamda şehir merkezlerinde gelişmeye devam eden sokak siyaseti ve siyasi eğilimler ülkenin geleceğinde kilit rol oynamaya devam edecektir. 2013 Darbesine giden sürecini de kentli nüfusun sokak siyaseti açmıştır. Benzer şekilde Müslüman Kardeşlerin liderliğindeki darbe karşıtı cephe de eylemlerini kentlerde devam ettirmektedir.

Mısır siyaset sahnesinde üç önemli kutbun şekillendiği ve kutupların etrafında sosyal tabanların oluştuğu gözlenmektedir. Parlamento seçimleri sırasında dağınık bir görüntü gösteren bürokratik otoriter rejim ve rejim elitleri bugüne kadar geçen süreç içerisinde toplanmış ve bugüne kadar parçalanma yaşamamıştır. Sivil siyasette ise Müslüman Kardeşler ve karşıtları şeklinde genellenebilecek iki eğilim esas itibari bahsi geçen üç ana siyasi kutbu temsil etmektedir.

Bu kutuplar çevresine safların sıkışması sonucu Mısır siyaseti her geçen gün giderek daha da kutuplaşmış ve kamplar giderek daha belirgin hale gelmiştir. Bu eğilim önümüzdeki dönem de devam edeceğe benzemektedir.

Geçiş süreçlerinde tolere edilebilir seviyedeki kutuplaşmanın demokratikleşme açısından yapıcı bir etkisi olduğu kabul edilmekteyse de kontrol edilemeyen kutuplaşma otoriterleşme ve istikrarsızlık ile sonuçlanmaktadır. Müslüman Kardeşlerin, siyasi reform programlarını gerçekleştirebilmesi için hem radikaller nezdinde hem de rejim nezdinde belli bir ölçüde “rıza” üretmesi gerekmektedir. Geline nokta bu rıza üretilemediği gibi Müslüman Kardeşler karşıtlığı farklı grupları bir araya getirmiştir. Eski düzenciler ile rejim-karşıtlı liberal ve sol gruplar Müslüman Kardeşler karşıtlığı altında yakınlaşıp bir araya geldiler. Bu yeni ittifak ordunun da desteğini almış ve askerın yol haritasındaki sivil kanadı oluşturmuştur. Ordu, eylemlerin ikinci gününde Mursi'ye ve hükümete destek vermeye devam edecekleri yönündeki açıklamalarını bir kenara bırakarak, ülkedeki kutuplaşmada taraf değiştirmiş ve Müslüman Kardeşler'e karşı sokağa çıkan Mısırlıların desteği ile mevcut hükümeti devirmiştir.

Devletin varlığı açısından hayati önem taşıyan sivil bürokrasinin reform yönünde ikna edilmesi ve reformun uygulayıcısı haline getirilmesi geçişin önemli bir niteliğidir. Ancak Mısır'da son bir yılda tersi bir süreç gerçekleşmiş ve sivil bürokrasi ülkedeki kutuplaşmadan payını alarak fraksiyonlara ayrılmıştır. Aynı zamanda bu durum “başarısız devlet” korkusunu ortaya çıkarmış ve askeri bürokrasi için “top yekun darbeye” uygun zemini sağlamıştır.

Köklü ekonomik programların uygulanmadığı geçiş süreçlerinde ise halk desteğini devamlı kılmak oldukça zor hale gelmektedir. Devrim sonrasında yeni yönetimlerin ekonomik kaynakları yeniden dağıtmasının nedeni halk desteğini sağlamaktır. Mısır'da ise ekonomik kriz, yapısal reformlardan ziyade fiyat artışları ve ek vergiler ile aşılmaya çalışılmıştır. Bu durum ise Müslüman Kardeşler

yönetimi ve reformları açısından performans zayıflığı olarak algılanmıştır.

Kontrol edilemeyen siyasi kutuplaşma, otoriterleşme ve istikrarsızlık ile sonuçlanmış, sivil siyaset yerini sokak siyasetine bırakmıştır. Ulusal Kurtuluş Cephesi ve Temerrüd (İsyan) Hareketi'nin Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'yi istifaya zorlamak veya erken seçim kararı aldırarak için 30 Haziran'da geniş çaplı eylem kararı alması Mısır'da sokak siyasetinin, sivil siyaset mekanizmalarının yerine bir alternatif olarak kabul gördüğünü gösteriyor. Askerin yaptığı darbe ile de bu kabul pekiştirilmiştir. Dahası şehir merkezlerinde gelişmeye devam eden sokak siyaseti ve siyasi eğilimler Mısır siyasetinde kilit rol oynamaya devam edecektir. Devam eden Mursi ve Müslüman Kardeşler yanlısı- darbe karşıtı eylemler de bu olguyu teyit ediyor.

1.2. Rejim Elitlerinin Konumu

Mısır Askeri Bürokrasisi

11 Şubat 2011'den beri Mısır Ordusu büyük bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Beklenenin ve hatta iyimser yaklaşımların son üç yılda ortaya attığı iddiaların aksine, bu dönüşüm süreci, Mısır Ordusu'nu, Mısır siyasetinde eskisine nazaran daha güçlü ve daha etkin bir konuma getirmiş ve hatta bu konum şimdilik pekişmiş ve genel bir kabul yaratmıştır.

11 Şubat 2011'de Ömer Süleyman, Mübarek'in istifa ettiğini ve devlet idaresi konusunda Silahlı Kuvvetler Yüksek Konseyi'ni “görevlendirdiğini” açıkladığında hem Mısır sokaklarında hem de uluslararası kamuoyunda “büyük bir devrim” gerçekleştiğine yönelik erken bir sevinç yaşanmıştı. Bu sevinç daha sonra Mursi'nin “yargı darbesinin” hemen ardından Yüksek Askeri Konsey'in ağır isimlerini emekliye ederek tasfiye edilmesi ile büyük bir iyimserliğe neden olmuştu. Özellikle devlet

başkanlığı seçimlerinin ardından yaşanan yargı darbesi krizinin ardında Mısır Ordusu'nun siyasi alandan çekilmiş ve geçiş sürecine doğrudan dahil olmayan pasif görüntüsü bu iyimserliğine ana hatlarını oluşturmuştur. Lakin iyimser yaklaşımın reel politikte bir karşılığının olmadığı 3 Temmuz darbesinde ortaya çıktı.

Mısır'da ordu son üç yılda kendini "siyaset üstü" bir konumda yeniden tanımladı. 2011 tarihine kadar rejimin ortaklarından ya da bir diğer deyişle hamilerinden sadece biri olan Mısır Ordusu, Mübarek sonrası dönemde siyasi alanda bir taraf olarak değil, siyasetin üstünde tek hami-patron olarak konumlandırıldı. 1952'den beri, yani Hür Subaylar'ın Kralı devirip Mısır'da cumhuriyeti kurmalarından itibaren Mısır Ordusu doğrudan otoriter rejimin içerisindeydi. Bugüne kadar devlet başkanlık eden isimlerin tamamının asker olması bu ilişkiyi net bir şekilde göstermektedir. Ancak Mısır'daki otoriter rejim sadece askeri bürokrasi üzerinde duran klasik askeri rejimlerden de farklılaşmaktadır. Devletin hem patron hem de parti olduğu, askeri bürokrasinin yanı sıra oldukça güçlü sivil bürokrasinin bir araya gelmesinden oluşan bir rejim tarifi 2011 öncesi Mısır'ı daha iyi ifade etmektedir.

2011 sonrası dönemde ise devlet-parti birliği ortadan kalktı. Özellikle patron devletin en önemli ayağı sayılabilecek parti aracılığıyla rantın dağıtılması ve tek partinin domine ettiği siyaset alanı sona erdi. Ancak otoriter devlet yapısı yıkılmadığı gibi kendini bu değişimlere göre yeniden yapılandırma ve konumlandırma süreci içerisindeydi. Bu dönüşüm sürecinde en başarılı aktör ise Mısır Ordusu olmuştur. Bu süreci üç döneme -revizyon, yeniden konumlandırma ve konsolidasyon- ayırarak incelemek mümkündür.

Birinci dönem, yani revizyon dönemi, 11 Şubat 2011 ile Ağustos 2012 yani Mübarek'in

istifası ile Mursi'nin Yüksek Askeri Konsey'in başkanı Tantavi ile birlikte pek çok yüksek rütbeli askeri emekliye sevk etmesine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu dönemin en önemli özelliği, Mısır Ordusu'nun kontrolünde bir dönüşümün başlamasıdır. Bu kontrollü dönüşüm sürecinde en önemli gelişmelerden biri eski iktidar partisi ya da milli parti Mısır Ulusal Demokratik Partisi'nin 16 Nisan 2011'de kapatılmasıdır. Böylece Mısır Ordusu, Mısır geleceğini parti-devlet geleneğinden ziyade başka temeller üzerinde yeniden inşa edeceğini göstermiştir. Ancak bu yeni temellerin de demokratik ilkelere dayandığı iddia etmek yanlış olacaktır. Özellikle ilk dönemde Mısır Ordusu eliyle yapılmak istenen, otoriter rejimin ve devletin geleceğini korumak adına atıl hale gelmiş bazı kurumların feda edilmesi ve toplum ve otoriter rejim ve devlet arasında yeni bir toplumsal uzlaşmaya varılması için otoriterliğin yeniden yapılandırılmasıdır. Köklü bir dönüşüm bu amaçların içerisinde olmadığı gibi, Mısır Ordusu'nun Mübarek'i istifaya zorlamasının en önemli nedeni de bu köklü dönüşüm ihtimalini engellemektir. Özellikle 2011 Anayasa referandumunda Müslüman Kardeşler ve Selefilerin desteği ile mevcut anayasasının revize edilmeyle yürürlükte kalması, bir yandan Mısır Ordusu'nun elini güçlendirmiş diğer yandan da örtülü ve gevşek bir asker-İslamcılar ittifakını ortaya çıkarmıştır. Ancak görüldüğü üzere bu ittifak uzun süreli çıkarlara dayanmadığı için ilk güçlü krizde dağılmıştır. Revizyon döneminin en önemli sonuçları, otoriter rejimin suni değişimler yaparak imajını tazelemesi olmuştur. Bu kozmetik değişim, otoriter rejimin kurumlarını zayıflatmaktan ziyade ona zaman sağlayarak kendini toparlamasına da olanak tanımıştır. Yargıda, güvenlik ve istihbarat kurumlarında, ekonomide ve devletin diğer kurumlarında kurumsal reformlar yapılmamış ve hatta üst düzey isimler bile koltuklarını korumaya devam etmişlerdir.

Bu dönemin bir diğer önemli özelliği ise eski yasa ve düzenlemeler altında seçimlerin ülkede meşru, uzlaşmaya dayalı ve barışçıl bir siyasi alan açılacağı yönünde bir yanlışlığın yaratılması olmuştur. Revizyon döneminde geçici bir anayasa, seçim yasası ve sivil toplum yasası çıkarılmaması gerçekleşen dönüşümün otoriter yapılanmanın lehine sonuçlanmasını da beraberinde getirmiştir. Sonuç itibari ile revizyon dönemine statüko eğilimleri, kurumları ve yasaları şekil ve yön vermiştir.

Devlet Başkanlığı seçimi, yargı darbesi ve Mursi'nin Yüksek Askeri Konsey'in başkanı Tantavi ile birlikte pek çok yüksek rütbeli askeri emekliye sevk etmesi dönüşüm sürecinin ikinci dönemi başlamıştır. Bu dönemde ordu, özellikle yüksek rütbeli askerlerin de gidişyle, ilk dönemdeki dönüşümün görünen aktörü olmaktan çıkmış ve kendini siyaset üstü bir konumda yeniden tanımlamaya başlamıştır. Örneğin Tantavi ile diğer üst rütbeli generalerin tasfiyesine direnç gösterilmemiş ve ordunun zayıfladığı yönünde bir algı oluşmuştur. Ancak esasında ordu, süreçten dışlanmamış ve aksine gölge aktör olarak dönüşümü yönlendirmeye devam etmiştir. Şuanda rafa kaldırılan ve revize edilmesi planlanan yeni Mısır anayasasında ordunun Mübarek dönemindeki kazanımları korunmakla kalmamış, şifahen tanınan ayrıcalıklar da anayasal güvence altına alınmıştır. Sivillerin askeri mahkemede yargılanması gibi askeri bürokrasinin sivil alana doğru genişlemesini sağlayan güvencelerin yanı sıra, anayasa Mısır Ordusunun üç komisyon kurmasına olanak tanıyarak etkiyi kurumsal da bir hale getirerek tanımıştır.

Her ne kadar yeniden konumlandırma döneminde Müslüman Kardeşler, Hürriyet ve Adalet Partisi, Selefi partiler ile muhalif partiler öne çıksalar da bu dönemin başat belirleyici aktörü, Ordu-İslamcılar arasında tesis edilen gevşek ittifak olmuştur. Bu ittifak bir yandan

İslamcıların, yani Müslüman Kardeşler ile Seleflerin, manevra alanını daraltırken ordunun değişim yönünde rıza gösterdiği yönünde bir kabulün de oluşmasına ve temel yasalarda ordunun ciddi kazanımlar elde etmesine hizmet etmiştir. Ayrıca ordunun sahne arkasında yer almasıyla, ülkedeki temel sorun ve krizlerin sorumluluğunu tamamen Mursi ve kabinesinin omuzlarına yüklenmiştir. Gene bu dönemde ordu, sahne arkasında kalarak kendini ülke siyasetinde ve ekonomisinde yeniden konumlandırmıştır. Mursi'nin başkanlık koltuğuna oturmasının ardından, Mısır ordusunun konumu, siyasette bir "taraf"tan siyasetin üstünde "düzenleyen" statüsüne doğru bir değişim geçirmiştir. Bu duruma Müslüman Kardeşler ve Selefler ciddi bir direniş göstermemiş ve zımni olarak da kabul etmişlerdir.

3 Ağustos 2013'te yapılan darbe ile birlikte başlayan üçüncü dönem ise askerin siyaset üstü konumunun muhaliflerce de kabul edildiği ve konsolide edildiği safhayı işaret etmektedir. Artık Mısır siyasetinde oyun kurucunun Mısır Ordusu olduğu tartışma götürmez bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmakta. Bu durum uzun vadede değişim yanlısı geniş sivil bir ittifakın kararlı zorlaması ile değişime zorlanabilir. Ancak kısa ve orta vadede Mısır ordusu, hem siyasi ve ekonomik çözümsüzlükte başvuru merci haline gelmiş hem de siyasi, ekonomik ve sosyal alanlardaki sınırları belirleyen en üst merci haline gelmiştir.

Yargı Liderliğinde Sivil Bürokrasi

Yargı Mısır siyasetindeki çatışma alanına "yumuşak bir darbe" yaparak giriş yaptı. Devlet Başkanlığı seçimleri sürerken aldığı bir karar ile parlamentonun seçim yasasına uygun olmadığına hükmederek meclisi feshetti ve yeniden seçimlere gidilmesi kararını verdi. Böylece askeri bürokrasinin yanı sıra ülkede sivil bürokrasi de geçiş sürecine dahil oldu. Bu hamle Müslüman Kardeşlerin, yargıyı

“eski rejim kalıntısı” olmakla suçlamasını da beraberinde getirdi. Devlet Başkanı Mursi’nin kendine “süper yetkiler” tanıyan ve kararlarını yargının yetki alanından tamamen çıkararak kararı bu gerginliğin en görünür hattını oluşturdu. 3 Temmuz darbesinin ardından kurulan geçici hükümetin yanı sıra Yüksek Anayasa Mahkemesine verilen yetkiler sivil bürokrasinin önümüzdeki dönemde etkin bir aktör olacağını göstermektedir.

Öte yandan yargı bürokrasisinin yozlaşmış bir kurum olduğu ülkedeki her kesim tarafından kabul edilmektedir. Özellikle liberal, sol ve merkezi muhalefet yargı kurumunun yeniden yapılandırılmasını talep etmekteydiler. 2011 sonrası süreçte muhaliflerin tutuklanması, işkence ve haksız kararlar bu yöndeki talebin güçlenerek devam etmesine neden oldu. Ancak aynı muhalif gruplar Mursi ile temsil edilen Müslüman Kardeşler ile yargı arasındaki mücadelede de Müslüman Kardeşlerden taraf olmadılar. Bunun ise en temel sebebi, yargıya karşı atılan adımların yeniden yapılandırılma olarak değil de Müslüman Kardeşlerin kendi siyasi manevralarını güvence altına almak, yargıdan muaf bir alan yaratmak ve kadrolaşmak olarak görmeleridir. Bu nedenle Mursi’nin yargı karşısında attığı adımlar, yapısal reformlar olarak değil de “Mübarek tarzı yeni diktatör” olma eleştirilerine maruz kaldı ve Müslüman Kardeşler bu süreçte yalnızlaştı.

Sivil bürokrasinin Mısır’ın yeni döneminde, değişimin kapsamını kendi kazanımlarını garanti altına alma yönünde yönlendirme çabaları kendini en somut şekliyle Hüsnü Mübarek’e karşı yürütülen yargı sürecinde ortaya koymuştur. Genel hatları itibari ile yargı sürecine bakıldığında hesaplaşma alanı eylemlerin gerçekleştiği altı gün ile sınırlı kalmıştır. Polis memurlarının göstericilere karşı aşırı güç kullanması ve ateş açarak ölümlere neden olması sadece Mart eylemleri ile sınırlandırılmış, rejimin önceki dönemlerine

dair kovuşturma yapılmamıştır. Bu noktada sokakta karşı gösterilerin devam etmesine rağmen özellikle devrim gruplarının arasındaki ittifakın kırılması ve İslamcılarının çoğunun sokaktan kitlelerinin çekmesi ile birlikte bu yöndeki çabaların etkisiz hale gelmesine neden olmuştur. Yani şimdiye kadarki süreçte Yüksek Askeri Konsey’in rejimin tüm uygulamalarını ve ihlallerini kovuşturma altına almayı engelleyen stratejisi, sivil bürokrasinin de desteği ile başarılı olmuştur. Mübarek’in beraat etmesi bu stratejinin en görünür kararı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu gelişmelere ek olarak sivil bürokrasinin Mübarek’i ve bakanlarını yargılarken doğrudan suç isnat etmekten kaçınmıştır. Kovuşturma kapsamının sınırlandırılmasının yanı sıra, eski rejimin önde gelen isimleri de adli açıdan korunmuştur. Örneğin tüm kanıt ve suçlamalara rağmen mahkeme “polisin göstericileri öldürdüğüne dair somut kanıt yoktur” kararı vermiştir. Öte yandan Hüsnü Mübarek ve İçişleri Bakanı göstericileri öldürme emri verdikleri için değil, olaylar sırasında “gerekli tedbirleri almadıkları” için suçlanmışlardır. Bu süreçte üst düzey yetkililerin tamamı ve Hüsnü Mübarek’in oğulları beraat etmiştir. Üst düzey isimlerin kurban edilmesinde imtina eden bürokrasi ve ordu gelecekte kendi kurumsal yapılarını korumak adına bu yönde siyaset izlemektedirler. Bu yaklaşımları ve başarıları ise ülke otoriter devlet yapısının varlığını son üç senede devam ettirdiğini ve önümüzdeki dönemde de otoriter rejimin ülkede var olmaya devam edeceğini göstermektedir.

Bürokratik otoriter rejimlerin çökmesinde en temel faktör olarak belirtilen rejim içerisinden ılımlı grupların muhalifler ile birlikte hareket ederek değişim yönünde inisiyatif almasıdır. Öte yandan Mısır’da bürokratik otoriter rejim, parlamento rejimlerindeki dağınık yapısını toplamış ve kendi içerisinden kopmalara müsaade etmemiştir. Şu ana kadar geçen

süreç içerisinde Müslüman Kardeşler başta olmak üzere herhangi bir muhalefet aktörünün rejim içerisinde kendine ittifak kurabilecek yapılar bulamadığı görülmektedir. Hüsnü Mübarek'in yargılanması süreci ve alınan kararlar bu durumun kendini net bir şekilde ortaya koyduğu önemli bir örnektir.

Mısır otoriter devlet yapısı Mübarek döneminde otoriter rejimden beslenen patronaj ağından beslenen devlet dışı aktörler tarafından desteklenmeye beslenmeye devam etmektedir. Bu grup değişimden en çok rahatsız olan çıkar çevrelerini temsil etmekte ve bu nedenle de değişim karşısında direnç gösteren en örgütlü grubu oluşturmaktadır. Devlet başkanlığı seçimleri sırasından Ahmet Şefik'in elde ettiği %49'luk başarısının ardından bu örgütlü direnç merkezinin desteği bulunmaktadır. Devlet başkanlığı seçimlerinde gösterdikleri başarı 2011 sonrası süreçte kapatılan rejim partisinin kendini toparladığını ve yeniden organize olduğunu işaret etmektedir. Nisan 2011 'de kapatılan ve yasaklanan eski rejim partisi Ulusal Demokratik Partinin yeniden organize olduğu ve Ahmet Şefik'in başarısında önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Öte yandan parlamento seçimleri sırasında rejim yanlıları ve rejim ile bağlantılı çıkar grupları dağınık durumdaydılar. Aradan geçen süre zarfında çıkarlarını kaybetmemek adına başkanlık seçimlerinde Ahmet Şefik etrafında bir araya geldikleri gözlenmektedir. Kurulan ittifakın ülkede giderek güçlenmektedir.

2. Mısır'da Sıfır Toplamlı Oyun

Mısır Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı Abdulfettah es-Sisi, 24 Temmuz Çarşamba günü Mısır halkına 26 Temmuz'da "şiddete ve teröre karşı" sokağa çıkmaları çağrısında bulundu.¹¹ Ordunun terörle mücadele gibi bir konuda halkın desteğini almaya çalışması Mısır'ın yakın zamanda terörle mücadeleden

öte gelişmelere gebe olduğunu gösteriyordu. Nitekim temmuz ve ağustos aylarında gerçekleşen kanlı müdahaleler bu durumu teyit etti. 3 Temmuz Darbesinin en önemli dayanağı Tahrir'deki kalabalıktı. Benzer bir şekilde Mısır Ordusu sokaktan alınan güçle bu sefer Müslüman Kardeşler Hareketine ve Hürriyet ve Adalet Partisi'ne karşı sert operasyonlar düzenlemeye devam ediyor. Öte yandan Müslüman Kardeşler ise bu çağrıya eylemlerine devam edeceklerini açıklayarak cevap vermekteler.

Darbenin gerçekleştiği 3 Temmuz'dan bugüne kadar geçen süreç içerisinde Mısır'da tansiyon düşmedi, aksine artarak devam etti. 3 Haziran sonrasında Müslüman Kardeşler Hareketi ile Hürriyet ve Adalet Partisi'nin pek çok orta ve üst düzey yetkilisinin tutuklanması¹² ve mal varlıklarının dondurulması,¹³ Mursi'nin serbest bırakılarak görevine geri dönmesi taleplerinde bulunan darbe karşıtı gösterileri durdurmamıştır. Hürriyet ve Adalet Partisi, ordunun empoze ettiği yol haritası konusunda uzlaşma göstermediği gibi görüşmelere katılmayı da reddetmeye devam etmiştir. Müslüman Kardeşlerin gösterilerine devam etmesini, görüşmelere başlamadan elini güçlendirmeye çalıştığı şeklinde yorumlayan yaygın bir görüş ortaya çıkmıştır ancak taraflar arasında görüşmeler başlayıncaya kadar bu görüş varsayım olarak kalmaya devam edeceğe benzemektedir. Öte yandan bahsi geçen stratejinin çok riskli olduğu da gün geçtikçe daha da belirginleşmektedir.

Öncelikle mevcut durumda her iki taraf da uzlaşma seçeneğini "acziyet" olarak yorumlamakta ve diğer tarafın geri adım atmasını sağlamaya çalışmaktadır. Sonuç olarak Mısır'da tüm tarafların mevcut siyasi krizi, istikrarsızlık ortamının da beslediği "sıfır toplamı" bir mücadele olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Mısır Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanı Abdulfettah es-Sisi'nin 24 Temmuz ko-

nuşmasında “kimse geri adım atmamızı beklemesin” yönündeki beyanı Mısır Ordusunun tavrını net bir şekilde göstermesi bakımından önem taşımaktadır.¹⁴

Her iki aktör açısından geçen zaman geri adım atmanın maliyetinin büyütmekte ve siyasi krizin çözülmesine engel olan sıfır toplamlı bir mücadele algısını beslemektedir. Parlametunun feshi, devlet başkanının görevden azledilmesi ve pek çok Müslüman Kardeşler hareketi ile Hürriyet ve Adalet Partisi üyesinin tutuklanması, uzlaşi için kullanılabilecek kurumsal kanalların ortadan kalkmasına neden olmuştur. Mısır Ordusu, hareket ve partinin üst ve orta kademelerine ciddi bir darbe vurarak Müslüman Kardeşleri zayıflatmayı amaçlıyordu. Her ne kadar ordunun bu stratejisi sokaktaki eylemleri sona erdiremeye de üst, orta ve yerel liderlik kadrolarının tutuklanması Müslüman Kardeşlerin sokaktaki kitleler üzerindeki kontrolünü zayıflatmıştır. Şimdiye kadar ortaya çıkan tablo, rejimin müdahalelerine devam edeceğini göstermektedir.

Mısır Ordusu, Müslüman Kardeşlerin devam ettirdiği gösterileri terör ve şiddet eylemi olarak gördüğünü, dolayısıyla Müslüman Kardeşler ile Hürriyet ve Adalet Partisi'ne bundan sonraki süreçte terör örgütü muamelesi yapacağını pek çok açıklamada ifade etmiştir. Bu noktada rejimin stratejisi, Müslüman Kardeşler başta olmak üzere tüm siyasal İslamcı grupları marjinalleştirerek yalnızlaştırmak ve baskı altına almaktır.

Özellikle Mısır yazılı ve görsel medyasında devam eden eylemler, silah ve çatışma vurgusu ve görüntüleri ile birlikte yer almaktadır. Müslüman Kardeşlerin, eylem meydanlarında güvenliği sağlamak için birimler oluşturması, silah taşıyan eylemcilerin görüntüleri ve siviller arasında gerçekleşen çatışmalara yönelik haber ve görseller en ağırlıklı yayınları oluşturuyor. Bu nedenle de psikolojik olarak

basının terör algısını yaratma yönünde yoğun bir çaba içerisinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu yayınların şimdiye kadar genel itibari ile ülkede “korku, kuşku ve nefret” yaratmada başarılı olduğu gözlenmektedir. Örneğin Mısır medyasında son haftalarda Mısır'daki Suriyeli mültecilere yönelik suçlayıcı yayınlar yapılmıştır. Darbe-karşıtı eylemlere destek veren Suriyeli mültecilere ait görüntülerin yer aldığı bu yayınlarda “ajan ve dış mihrak” suçlamaları sıkça rastlanan vurgulandığı görülmektedir. Bu duruma paralel olarak ülke genelinde Suriyeli mültecilere yönelik pek çok saldırı gerçekleşmiştir.

Benzer bir durum Filistinliler ve özelde Hamas için de geçerlidir. Örneğin Filistinli bir şarkıcının Mursi'yi destekleyen şarkısı gene “dış mihraklar ve ajanlar” söylemini desteklemek için kullanılmaktadır. Mursi'nin devlet sırlarını Hamas ile paylaştığı suçlaması ile mahkemeye çıkarılacak olması da “terör” algısı açısından belki de en çarpıcı örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Sonuç itibari ile bu baskı Hamas'ın “tarafsızlık” açıklaması yapmasına neden olmuştur. Bu iki örnekte ülkede dış tehdit korkusunu yaratma ve körükleme açısından iki önemli örnek olarak karşımıza çıkıyor.

Ortadoğu'da pek çok ülkede bu tarz söylemlerin muhalefetin susturulmasında ve meşru sınırların aşılmasında rejimler tarafından başarılı bir şekilde kullanılmış ve kullanmaya da devam etmektedir. Genellikle de dış tehdit ve terör söylemi ile kararsız kitlelerin desteği sağlamak ve “birlik” vurgusu pek eleştirinin ve talebin ertelenmesi konusunda başarılı olabilmektedir. Mısır Ordusu da bu taktikle sürecin devam etmesini hedeflemekte. Sonuç itibari ile Mısır Ordusu, sıfır toplamlı oyun olarak gördüğü mevcut krizde kazanan olabilmek için radikal adımlar atmaya hazırlanmaktadır. Bu yöndeki uygulamaların kabul görmesi için de yoğunluklu bir PR çalışması

yürüttüğü gözlenmekte. Bugün gerçekleşmesi planlanan gösterilerin çapı, aslında ordunun da Müslüman Kardeşlere yönelik ağırlaştıracağı uygulamaların kapsamını belirleyecektir. Her ne kadar 6 Nisan Hareketi, Sisi'nin açıklamasını eleştirmiş olsa da yürütülen PR çalışmasının sonuçlarının ne olacağını kesin bir şekilde tahmin etmek zor görünmektedir. Ancak kesin olan ülkede istikrarsızlığın derinleşerek devam edeceğidir.

3. ABD ve AB'nin Konuları

3.1. ABD

Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi'nin iktidardan indirilmesi ve Mısır ordusunun belirlediği yol haritasının ABD tarafından darbe olarak tanımlanmamıştır. Bu kararın ardında yatan en temel husus Mısır Ordusu ile ABD arasında Camp David sonrasında süregelen yakın işbirliğidir. ABD'nin Mısır'da askerin müdahalesini darbe olarak tanımlamasının sonuçları bu ilişkileri yakından etkileyeceği için ABD, dikkatlice darbe tanımlamasından kaçınmaya devam etmektedir. Öte yandan içerde ve dışarıda artan baskılar sonucu Obama yönetimi Mısır'da geçici hükümeti ve orduyu daha yüksek sesle eleştirmeye başlamış ve bazı işbirliği ve yardımları askıya almıştır. Ancak şimdiye kadar ABD'nin eleştirileri ordu ve rejime geri adım attırmamış aksine ülkede ABD yardımlarının iptal edilmesi yönünde bir imza kampanyası başlamasına neden olmuştur.

Öncelikle ABD Dış Yardım Yasası'na göre "seçimle iktidara gelmiş bir hükümet başkanı askeri darbe veya irade yoluyla devrildiği takdirde" Amerika Birleşik Devletleri'nin, söz konusu ülkeye yaptığı dış yardımlarını askıya alması gerekmektedir. Yani ABD eğer Mısır'da yaşanan durumun bir darbe olduğuna karar verirse ülkeye yaptığı yardımları kesmek durumunda kalacaktır. Dolayısıyla son geliş-

meler ışığında ABD'nin tutumu, çoğunlukla askerî ama aynı zamanda ekonomik alanda yaptığı büyük miktardaki yardımlar bakımından ABD için bazı "sonuçları" beraberinde getirecektir. Şu ana kadar Beyaz Saray ve Meclis, Mısır'a 1,5 milyar dolardan fazla bir miktara mâl olacak "darbe" kelimesini kullanmaktan kaçındı ve kaçınmaya da devam etmektedir.

Mısır, İsrail ile imzaladığı Camp David Anlaşmasından beri ABD yardımı alan önemli ülkelerden biridir. Alınan yardımların çok büyük kısmı Mısır Ordusu'na ulaşmakta ve bu yardımlar ABD-Mısır ortak yapımı M1A1 Abrams savaş tanklarını, ABD savunma ürünlerini, Apache helikopterlerini, F-16 savaş uçaklarını, CH-47 Chinook ve Kara Şahin helikopterlerini de kapsamaktadır. Ayrıca bu yardımlar çerçevesinde Mısır Ordusu, ABD ordusundan askeri eğitim alabilmektedir.

Öncelikle ortaya çıkan wikileaks belgelerine göre Mısır Ordusu, ABD'den aldığı askeri yardımı İsrail ile yapılan barış anlaşmasının bir karşılığı olarak "dokunulmaz ve pazarlığa tabi olmayan bir yardım" olarak değerlendirmektedir. Ayrıca ABD yardımı kapsamında ABD, Süveyş Kanalında ve Mısır hava sahasında geçiş üstünlüğü sağlamaktadır. Özellikle Süveyş Kanalı, Basra Körfezindeki ABD askeri üslerine giden en kısa tedarik rotasını çizmektedir. İki ülke arasındaki askeri stratejik ilişkilerin bir diğer ayağı ise karşılıklı istihbarat paylaşımı ve terörle mücadeledir.

ABD Başkanı Obama dikkatli bir şekilde "darbe" kelimesini kullanmaktan imtina etmiş ve "tam yetkinin bir an önce demokratik yollarla seçilecek bir sivil hükümete devredilmesinin önemini" vurgulamakla yetinmiştir. Böylece ABD, Mısır Ordusu ile ilişkilerine zarar vermeden devam eden süreçte etkisini korumayı hedeflemektedir. Bu noktada ABD tarafından yapılan açıklamalara bakıldığında darbeye verilen destek kadar, Müslüman Kardeşlerin sü-

rece dahil edilmesi yönündeki talebi de dikkat çekmektedir. ABD Dışişleri Bakanı Kerry'nin ve ABD'li senatörlerin Mısır'a gerçekleştirdiği ziyaretlerde bu husus öne çıkmaktadır. Ancak bu girişimler başarıya ulaşmamıştır. Bu nedenle de ABD'nin Mısır'daki etkisi de tartışılmaya başlanmıştır.

ABD'nin Mısır krizi konusunda geliştirdiği pozisyon Mısır'da tüm taraflarca eleştirilmektedir. Siyasal İslamcılar, ABD'nin bu süreçte orduya ve rejime destek verdiği ve kanlı operasyon konusunda yeterli adımlar atmadığı ve tepki göstermediği yönünde eleştirmekteler. Öte yandan darbeye destek veren ve Müslüman Kardeşler karşıtı olan diğer kamp ise ABD'nin Mısır'ın iç işlerine karıştığını iddia etmektedir. Sonuç itibari ülkede son iki ayda batı ve Amerikan karşıtlığı hemen hemen tüm gruplar arasında artmaya başlamıştır.

3.2. AB İnisiyatifi

Son iki haftada AB, mevcut krizin çözümüne katkıda bulunmak için ikinci kez Mısır'a ziyaret gerçekleştirdi. Ancak Avrupa Birliği (AB) Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton'ın gerçekleştirdiği ikinci ziyaretten de henüz krizin çözümüne yönelik somut bir sonuç çıkmış görünmüyor. AB'nin Mısır konusunda izlediği aktif politikanın çözüme yönelik pozitif bir katkısının olup olmayacağı henüz netlik kazanabilmiş değil, ancak Mısır'da AB'nin baskı araçları ve etki gücü oldukça sınırlı. Bu nedenle de AB'nin Mısır inisiyatifinin başarı şansı oldukça düşük görünüyor.

Mısır'da darbenin üzerinden bir ay geçti ancak darbenin yarattığı tartışma hala sona ermiş değil. Mısır ordusu tarafından desteklenen geçici hükümet "yol haritasını" uygulamaya çalışırken Müslüman Kardeşler darbe karşıtı eylemlerine devam ediyor. Askerin 27 Temmuz'da gerçekleştirdiği operasyon

ise Mısır'da krizin çözümünün kanlı bir yola sapabileceğini net bir şekilde gösterdi. Darbe sonrası süreçte daha temkinli politikaları tercih eden küresel aktörler ise devam eden sürece dahil olmak için çeşitli inisiyatifler yürütüyor. Bu inisiyatifler arasında en aktif katılımcılardan biri de Avrupa Birliği. Ashton'un ülkeyi son iki haftada iki kez ziyaret etmesi ve Mursi de dahil olmak üzere önemli aktörlerle görüşmeler gerçekleştirmesi bu aktifliğin en görünür yüzü oldu.

Bir süredir küresel anlamda etki ve güç kaybına uğradığı yönünde eleştirilere maruz kalan Avrupa Birliği, Mısır'da üstlendiği daha aktif pozisyonla dikkat çekmeye başladı. Avrupa Birliği her ne kadar darbe konusunda sert bir pozisyon takınmadığı için eleştirilmeye devam etse de Mısır'da devam eden krizde "arabuluculuk" misyonu ile aktif bir şekilde devam eden sürece dahil oluyor. Avrupa Birliği'nin Mısır'daki pozisyonu yapılan darbenin kabulü üzerine kurulmuş durumda. Bu da beraberinde yol haritası üzerinde müzakere edilmesi siyasetini getirmektedir. Yani Avrupa Birliği girişimleri Müslüman Kardeşlerin ikna edilmesini hedef alıyor ki şu ana kadar herhangi bir başarı elde edilemediğinin altını çizmek gerekiyor.

Peki, Avrupa Birliği Mısır'da üstlendiği arabuluculuk misyonunu hangi esaslar üzerinden yürütmeye çalışıyor? Görüşmelerden sızan bilgilere göre Avrupa Birliği'nin sunduğu çözüm stratejisi, temel olarak Müslüman Kardeşleri, eylemlerin sonlandırılması karşılığında Mursi ve Müslüman Kardeşlere yönelik kovuşturma ve tutuklamaların düşürülmesini kapsayan bir güvenli çıkış önerisi üzerine kuruldu. Bu güvenli çıkış önerisi ile Avrupa Birliği, Mısır'da sokağı ikiye bölen ve dozu gittikçe artan kutuplaşmanın sona erdirilmesini amaçlıyor.

Öncelikle Avrupa Birliği, 3 Temmuz öncesi döneme geri dönüşün mümkün olmadığı ka-

bulünden hareket ediyor. Bu nedenle de mevcut geçici hükümet ve Mısır ordusu karşısında sert söylemlerden kaçınarak süreç üzerindeki etki kanallarını korumayı hedefliyor. Ayrıca Avrupa Birliği'nin bu kabuller üzerinden ürettiği politikanın aşamalı bir stratejiye dayandığı da söylenebilir. Bu aşamalı stratejinin ilk ayağı Müslüman Kardeşlerin eylemlerini sona erdirmesi için ikna edilmesini içeriyor. Çünkü Mısır Ordusu'nun devam eden protesto gösterilerini ulusal güvenlik sorunu olarak kabul ettiğini açıklaması, müdahalenin kanlı ve sert olacağını da habercisi. Bu bakımdan Avrupa Birliği tarafından Mısır Ordusu'nun ikna edilmesinden ziyade Müslüman Kardeşlerin ikna edilmesi daha olası bir strateji olarak benimsenmiş durumda. Bu yolla Avrupa Birliği, ülkede krizin şiddet sarmalına girmesini engellemeyi hedefliyor. Kısacası ilk aşama krizin sokakla bağını koparılmasıdır. Böylece sosyal hayat normalleşerek, hem siyasi aktörler üzerindeki tabansal baskı azaltılmasının önü açılabilir hem de aktörlerin taban üzerindeki etkisi sınırlandırılabilir.

Avrupa Birliği'nin benimsediği stratejinin bir sonraki aşaması ise Müslüman Kardeşlerin meşru siyasi alana yeniden dahil edilerek siyasi krizin sona erdirilmesidir. Krizin sokakla bağının koparılmasının ardından krize taraf olan aktörlerin siyasi mekanizmalar ve müzakereler yoluyla sistem içine çekilmesi bu strateji açısından büyük önem taşıyor. Bu sayede Avrupa Birliği ve diğer küresel aktörlerin manevra alanı da genişleyebilecek ve sürece etkileri de artabilecek.

Avrupa Birliği tarafından benimsenen sokak siyasetinin sona erdirilmesi ve siyasi krizin çözülmesinden oluşan bu iki aşamalı stratejinin başarıya ulaşma şansı şimdilik çok düşük görünmekte. Hedeflerin gerçekleştirilmesinin önündeki en ciddi engel Mısır'da siyasi krizin sıfır toplamlı bir mücadeleye dönüşmüş olmasıdır. "Kazan ya da kaybet" üzerine ku-

rule sıfır toplamlı mücadelede tarafları uzlaştırmamanın zor olmasının yanı sıra, Avrupa Birliği girişimlerinde Mısır ordusuna karşı doğrudan tavır almaktan kaçınmaktadır. Öte yandan Mısır ordusuna karşı kullanılabileceği baskı araçları da oldukça sınırlı. Bu nedenle de krizin diğer tarafı olan Müslüman Kardeşlerin ikna edilmesi Avrupa Birliği girişiminin esas eksenini oluşturuyor. Lakin taraflardan sadece birinin geri adım atmasını esas alan bu girişim, kazan ya da kaybet üzerine kurulu sıfır toplamlı bir mücadelenin tarafı olan Müslüman Kardeşleri ikna etme konusunda zayıf bir yaklaşım olarak görünmektedir.

Mısır'da krizin barışçıl yöntemlerle çözümü, öncelikle krize taraf olan aktörlerin kazan ya da kaybet üzerine kurulu sıfır toplamlı bir mücadele algısını değiştirmekten geçiyor. Bu algı değişmediği sürece aktörler açısından geri adım atmak acizyet ve kaybetmek olarak kabul edilmeye devam edecektir. Bu şartlar altında da uzlaşmaya varılması oldukça zor bir hedef olarak görünmektedir.

4. Sonuç

Mısır'da 2 Eylül 2013 tarihinde 3 Temmuz darbesi ile görevinden uzaklaştırılan Devlet Başkanı Muhammed Mursi, 14 İhvan lideri ile birlikte 5 Aralık 2012'de Cumhurbaşkanlığı Sarayı önünde anayasa taslağını protesto eden göstericileri öldürmeye kışkırtmak" suçlamasıyla ceza mahkemesine sevk edildi.¹⁵ Ceza mahkemesine sevk edilenler ise Müslüman Kardeşler Teşkilatının ve teşkilatın siyasi ayağı olan Hürriyet ve Adalet Partisi'nin önde gelen liderleridir. Henüz duruşma tarihi belli olmasa da 3 Temmuz darbesinin ve tutuklama dalgalarının ardından bu karar ile yargılama sürecine başlanmış oldu.

Yargılama sürecinin başlamasının yanı sıra bir süredir Mısır kamuoyunu meşgul eden Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın lağvedil-

mesine dair tartışma El Ahbar'ın 6 Eylül tarihli haberi ile hız kazandı. Gazete, Mısır Sosyal Dayanışma Bakanlığı sözcüsü Hani Mahana Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın lağvedilmesine yönelik bakanların karar aldığını ancak resmi açıklamanın önümüzdeki hafta yapılacağını belirtmiştir.¹⁶ Ancak gün içinde haberi yalanlayan açıklamalar da yapılmıştır. Ağustos ayında geçici hükümetin Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın feshedilmesini gözden geçirdiklerini açıklayan Mısır Başbakanlık Sözcüsü Şerif Şevki'nin El Ahbar'ın haberini reddederek bu yönde bir karar alınmadığını ifade ettiği de iddia edilmiştir.¹⁷

Öncelikle lağvedilme tartışmalarının odağında bulunan Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın Mart 2013'de yasal olarak sivil toplum örgütü statüsüne kavuştuğunu belirtmekte fayda var. Ülkede yıllardır tanınmayan ve bu nedenle de yasal statüye sahip olmayan hareket, sadece birkaç aydır devlet tarafından bir sivil toplum kuruluşu olarak tanınıyor. Mart'tan bugüne kadar geçen süre içerisinde de teşkilatın tamamı Müslüman Kardeşler Derneği adı altında yeniden yapılanmamıştır. Müslüman Kardeşler Derneği'nin kapatılmasına yönelik alınacak karar aslında henüz başlamış bir sürecin sona ermesine de neden olacaktır.

Bir yandan bu yargılama sürecinin diğer yandan da Müslüman Kardeşler Derneği'nin olası feshedilmesi kararı ise hem Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın hem de Hürriyet ve Adalet Partisi'nin geleceği ve varlığı üzerinde önemli etkileri olacaktır. Bu etkilerin ne olacağına yönelik üç senaryo ön plana çıkmaktadır.

İlk ve yaygın olarak dile getirilen senaryo, darbenin Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nı ülkede tamamen silmeyi hedef aldığı iddiasına dayanarak Mısır rejiminin Müslüman Kardeşler Teşkilatının ve Hürriyet ve Adalet Partisi'nin sosyal, ekonomik ve siyasi alandaki faaliyetlerini bitirmeye çalıştıklarını öngörmektedir.

Yargılama sürecinin hem teşkilattaki hem de Hürriyet ve Adalet Partisi'ndeki liderlerini kapsamaması bu yöndeki iddiaları güçlendirmektedir. Müslüman Kardeşler Derneği'nin olası kapatılma kararı da gelecek günlerde özellikle Müslüman Kardeşler Teşkilatına yönelik devam eden operasyonun devam edeceğini göstermektedir.

İkinci ihtimal ise rejimin Mübarek öncesi dönemde uyguladığı politikalara geri dönmesini içeren senaryodur. Rejimin eski politikalara dönmesi ise İhvan'a siyaset alanının kısıtlanması ve sosyal-ekonomik alanlarda gösterdiği faaliyetlerine izin verilmesi ancak Hürriyet ve Adalet Partisi'nin kapatılması anlamına gelmektedir.

Son ihtimal ise rejimin sosyal ve ekonomik alanlarda faaliyetlerinin kısıtlanması/sona erdirilmesi ve sadece sınırları rejim tarafından belirlenmiş bir alanda siyasi faaliyetlerine müsaade etmelerini içermektedir. Bu ihtimalde öne çıkan husus hareket ve parti içerisindeki eski jenerasyonun tasfiyesidir. Diğer önemli husus ise teşkilatın ekonomik ve sosyal alanda faaliyet gösteren ve sosyal tabanından aldığı desteği güçlendiren tüm kurum ve kuruluşlarının tavsiyesi/kamulaştırılmasıdır. Böylece orta vadede normalleşmeye ihtiyaç duyan rejim, ihtiyaçlarını karşılayacak suni bir serbestlik alanı (Hürriyet ve Adalet Partisi'nin muhalefette kaldığı bir parlamento) sağlamayı hem de otoriter rejim kendini konsolide etmeyi amaçlayacaktır.

Rejimin özellikle de askeri elitlerin Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın doğrudan sosyal ve ekonomik faaliyetlerini hedef almaya başladıklarını iddia etmek yanlış olmayacaktır. 3 Temmuz darbesinden bu güne kadar geçen süre içerisinde Müslüman Kardeşler Teşkilatının tüm mal varlıkları ve ekonomik faaliyetleri dondurulmuştur. Öte yandan Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın çoğu ekonomik

faaliyetleri 2011 öncesi dönemde uygulanan yasaklardan ötürü isimler üzerinden yürütülmekteydi. Rejim bu nedenle teşkilat liderlerinin de ekonomik varlıklarını dondurmuştur. Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın ve liderlerinin ekonomik faaliyetleri ekseriyetle ticari alanda yoğunlaştığı için rejim açısından kolay bir hedef olarak görülmekte. Hâlihazırda Mısır medyası tarafından Müslüman Kardeşlerin ve liderlerinin ekonomik faaliyetleri hedef de gösterilmektedir.¹⁸

Müslüman Kardeşlerin sosyal alandaki faaliyetleri ise hareketin neredeyse temelini oluşturuyor. İlk kurulduğu yıllardan itibaren ülkenin çeşitli yerlerinde okul, hastane, yetimhane, bakımevleri gibi sosyal merkezlere sahip olmasının yanı sıra sosyal yardımlaşma programları da yürütmektedir. IRIN'in verilerine göre Müslüman Kardeşler Teşkilatı Mısır'da 22 hastane ve ülkenin her yerinde pek çok okula ve eğitim merkezine sahiptir.¹⁹ Bu kuruluşlar genellikle ekonomik olarak zor durumda olan alt gruplara hizmet sağlamakta ve yardım etmekte. Şimdilik bu kuruluşlara yönelik bir operasyon başlatılmamış olsa da önümüzdeki günlerde gittikçe kutuplaşan Mısır'da rejim bu yönde adımlar atma potansiyelini taşımaktadır. Rejimin bu yöndeki kararı ise bu hizmetleri alan zor durumdaki Mısırlılar tarafından hoş karşılanmayacaktır. Bu nedenle de ortaya çıkacak tepkiyi azaltmak

için rejim bu kuruluşların kamulaştırılıp devlet kontrolü altına alınmasını tercih edebilir. Ancak bu ihtimalde bile bu kuruluşlarda çalışan binlerce gönüllünün geleceği belirsizdir. Her halükarda rejimin özellikle Müslüman Kardeşlerin sosyal faaliyetlerini durdurmak konusundaki olası adımları önünde ciddi engeller bulunmaktadır. Ancak Mısır'da son iki ayda yaşananlar rejimin sert adımlar konusundaki tavrını ortaya koyar niteliktedir.

Siyasi alanın Müslüman Kardeşlere kapatılmasına yönelik atılacak adımlar ise hem uluslararası hem de iç siyasetteki normalleşmenin önünde çok ciddi engeller oluşturacaktır. Kısa vadede rejim içeride ve dışarıda siyasi krizi yönetme konusunda başarılı olabilir ancak orta ve uzun vadede normalleşmeye ihtiyaç duyacaktır. Bu nedenle de siyasi alanın Müslüman Kardeşlere kapatılması rejimi daha da zor durumda bırakacak niteliktedir.

Sonuç itibari ile rejimin Müslüman Kardeşlerin ekonomik, sosyal ve siyasal alanın dışına itilmesine yönelik atacağı her adımın önünde ciddi engeller bulunmaktadır ve bu yönde atılacak her adımın maliyeti yüksek olacaktır. Öte yandan rejimin bu yöndeki politikaları Müslüman Kardeşlerin yeraltına çekilmesine neden olabileceği ve radikalleşmeyi de beraberinde getireceği sıkça dile getirilmektedir.

DİPNOTLAR

- 1 "Egypt Parliament Election Turnout 62 Percent", 2 Aralık 2012, Radio Free Europe, http://www.rferl.org/content/egypt_election_turnout_62_percent/24410021.html (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2012).
- 2 Nebahat Tanrıverdi O, "Mısır'da Seçim Sandığının Söyledikleri", 5 Aralık 2011, ORSAM, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2945> (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2012).
- 3 Judy Barsalou and Barry Knight, The expectation gap: delivering justice and accountability in post-Mubarak Egypt, NOREF, http://www.peacebuilding.no/var/ezflow_site/storage/original/application/14a5338189bc7ae47ff746dea4bfe2b4.pdf Kasım 2012; Lindsay Benstead, Ellen M. Lust, Dhafer Malouche, Gamal Soltan, ve Jakob Wichmann, Islamists Aren't the Obstacle: How to Build Democracy in Egypt and Tunisia, Foreign Affairs, <http://www.foreignaffairs.com/articles/138940/lindsay-benstead-ellen-m-lust-dhafer-malouche-gamal-soltan-and-j/islamists-arent-the-obstacle> Şubat 2013
- 4 IFES Egypt Election Results, http://www.electionguide.org/search-results.php?type=&country=65&search_year=any&submitted=1&submit.x=49&submit.y=20 ; China Daily, Turnout at 12.2 percent for 2nd round of Egypt's upper house polls, Turnout at 12.2 percent for 2nd round of Egypt's upper house polls ; ITN Source, Egyptian election commission announces final results of landmark parliamentary elections marking landmark win for Islamists - See more at: <http://www.itnsource.com/shotlist//RTV/2012/01/08/RTV63312/#sthash.AQQfpqy5.dpuf>, ITN Source, Higher elections committee says turnout was high for second round of parliamentary elections that yields only one outright winner - See more at: <http://www.itnsource.com/shotlist//RTV/2011/12/19/RTV3664911/#sthash.5UaLz4zd.dpuf> ; Egypt, Constitutional Results, Jadaliyya, <http://www.jadaliyya.com/pages/index/9234/> ; Ahram Online, Results of second round of Egypt parliamentary elections <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/100/30110/Elections-/News/Results-of-second-round-of-Egypt-parliamentary-ele.aspx>
- 5 "Large turnout for Egypt's constitutional referendum", 19 Mart 2011, BBC News, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-12793484> (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2012).
- 6 Ekram Ibrahim, "Ahmed Shafiq: Courting the 'law-and-order' vote in Egypt", 10 Haziran 2012, Al Ahram, <http://english.ahram.org.eg/NewsContentPrint/36/0/44176/Presidential-elections-/0/Ahmed-Shafiq-Courting-the-lawandorder-vote-in-Egypt.aspx> (Erişim Tarihi: 28 Temmuz 2012).
- 7 Seçim Yasası 85. Madde
- 8 Elections in Egypt Analysis of the 2011 Parliamentary Electoral System , IFES, http://www.ifes.org/~media/Files/Publications/White%20PaperReport/2011/Analysis_of_Egypt's_2011_Parliamentary_Electoral_System.pdf
- 9 Egypt supreme court calls for parliament to be dissolved, BBC News, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-18439530>
- 10 Nebahat Tanrıverdi Yaşar, Mısır'da Seçim Sandıklarının Söyledikleri
- 11 Sisi calls for mass protests in Egypt to confront 'terrorism', Financial Times, <http://www.ft.com/cms/s/0/41af5f60-f435-11e2-a62e-00144feabdc0.html#axzz2eUcqbXMO>
- 12 Mısır'da darbeden bu yana isnat edilen suçlamalar ile birlikte tutuklananların listesi, <https://www.dropbox.com/s/fzbizwjjw2dz3wdi/Muslim%20Brotherhood%20Leader%20Arrests.pdf>
- 13 Egypt 'freezes assets' of Muslim Brotherhood leaders , BBC, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23308838>
- 14 TRT Haber, Sisi'den Mısır'da gerilimi artıracak çağrı , <http://www.trthaber.com/haber/dunya/sisi-den-misirda-gerilimi-artiracak-cagri-94864.html>
- 15 Mursi ceza mahkemesine sevk edildi, Ntvmsnbc, <http://www.ntvmsnbc.com/id/25463889/>
- 16 Egypt government to dissolve Muslim Brotherhood NGO, CBC, <http://www.cbc.ca/news/world/story/2013/09/06/wrd-egypt-government-muslim-brotherhood-dissolve.html>
- 17 'No decision' in Egypt on dissolving Muslim Brotherhood, BBC, <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23985622#TWEET880775>
- 18 Örneğin Ahram'daki yayınlar dikkat çekicidir. Örnek için bakınız: The Brotherhood's ablated capitalism, Ahram, <http://weekly.ahram.org.eg/2012/1120/op2.htm>
- 19 EGYPT: Social programmes bolster appeal of Muslim Brotherhood, IRIN, <http://www.irinnews.org/report/26150/>

ORSAM RAPORLARI

ORSAM Rapor No: 1 Mart 2009 Deniz Haydutluğu ile Mücadele ve Türkiye'nin Konumu: Somali Örneği (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 12 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 2 Şubat 2010 Rusya Federasyonu'nun Bakışı: Irak Faktörünün Türkiye'nin Ortadoğu Politikasına Etkisi (1990-2008) (Tr - Rus)	ORSAM Rapor No: 21 Kasım 2010 Irak'tan İrağa: 2003 Sonrası Irak'tan Komşu Ülkelere ve Türkiye'ye Yönelik Göçler (Tr)	ORSAM Rapor No: 30 Şubat 2011 Kerkük'te Mülk Anlaşmazlıkları: Saha Araştırmasına Dayalı Bir Çalışma (Tr)
ORSAM Rapor No: 2 Nisan 2009 60. Yılında Nato ve Türkiye (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 13 Şubat 2010 7 Mart 2010 Irak Seçimleri Öncesi Şii Kökenli Parti ve Seçmenlerin Politik Davranışlarının Analizi (Tr)	ORSAM Rapor No: 22 Ocak 2011 Türkiye-Yemen İlişkileri ve Yemen'deki Türkiye Algısı (Tr - Eng - Ar)	ORSAM Rapor No: 31 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 7 Mart 2011 Afganistan ve Pakistan'da Yaşanan Gelişmeler ve Uluslararası Güvenliğe Etkileri (Tr)
ORSAM Rapor No: 3 Mayıs 2009 Irak'ın Kilit Noktası: Telafer (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 14 Şubat 2010 Seçim Öncesi Irak'ta Siyasal Durum ve Seçime İlişkin Beklentiler (Tr)	ORSAM Rapor No: 23 Ocak 2011 Katar-Irak-Türkiye-Avrupa Doğal Gaz Boru Hattı Projesi Mümkün mü? (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 32 Mart 2011 Suudi Arabistan'da Şii Muhalefet Sorunu ve Etkileri (Tr)
ORSAM Rapor No: 4 Temmuz 2009 2009 Lübnan Seçimleri: Kazananlar, Kaybedenler ve Türkiye (Tr)	ORSAM Rapor No: 15 Mart 2010 Orsam Heyetinin 7 Mart 2010 Irak Seçimlerine İlişkin Gözlem Raporu (Tr)	ORSAM Rapor No: 24 Ocak 2011 Kuveyt Emriği: Savaş ve Barış Arasındaki El Sabah İktidar ve Türkiye ile İlişkiler (Tr)	ORSAM Rapor No: 33 Mart 2011 Irak'ta Türkmen Varlığı (Tr)
ORSAM Rapor No: 5 Ağustos 2009 Türkiye-Lübnan İlişkileri: Lübnanlı Dinsel ve Mezhepsel Grupların Türkiye Algılaması (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 16 Nisan 2010 Oman Sultanlığı: Arap Yarımadasında Geleneksel ile Modernite Arasında Bir Ülke (Tr)	ORSAM Rapor No: 25 Ocak 2011 Hukuki ve Siyasi Yönleriyle Güvenlik Konseyi'nin İran Ambargosu (Tr)	ORSAM Rapor No: 34 Mart 2011 Irak'ta Türkmen Basını (Tr - Ar)
ORSAM Rapor No: 6 Kasım 2009 Tuzhurmatu Türkmenleri: Bir Başarı Hikayesi (Tr - Eng - Ar)	ORSAM Rapor No: 17 Nisan 2010 7 Mart 2010 Irak Parlamento Seçim Sonuçlarının ve Yeni Siyasal Denklemin Değerlendirilmesi (Tr)	ORSAM Rapor No: 26 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 5 Şubat 2011 Kırgızistan'da Son Gelişmeler: Dün, Bugün, Yarın (Tr - Rus)	ORSAM Rapor No: 35 Mart 2011 Irak'ta Mevcut Siyasal Durum ve Önemli Siyasal Gelişmeler (Tr)
ORSAM Rapor No: 7 Kasım 2009 Unutulmuş Türkmen Diyarı: Diyala (Tr - Eng - Ar)	ORSAM Rapor No: 18 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 3 Mayıs 2010 Komşuluktan Stratejik İşbirliğine: Türk-Rus İlişkileri (Tr - Rus)	ORSAM Rapor No: 27 Şubat 2011 Mısır Devriminin Ayak Sesleri: Bir Devrin Sonu mu? (Tr)	ORSAM Rapor No: 36 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 1 Mart 2011 Eu's Water Framework Directive Implementation in Turkey: The Draft National Implementation Plan (Eng)
ORSAM Rapor No: 8 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 1 Aralık 2009 Karadeniz'in Bütünleşmesi İçin Abhazya (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 19 Eylül 2010 Türkiye'ye Yönelik Türkmen Göçü ve Türkiye'deki Türkmen Varlığı (Tr)	ORSAM Rapor No: 28 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 6 Şubat 2011 Uluslararası Deniz Hukukunda Kıyı Devletlerinin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları: Gürcistan'ın Karadeniz'de Seyreden Gemilere El Koyması (Tr)	ORSAM Rapor No: 37 Mart 2011 Tunus Halk Devrimi ve Sonrası (Tr)
ORSAM Rapor No: 9 Ocak 2010 Yemen Sorunu: Bölgesel Savaşa Doğru mu? (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 20 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 4 Ekim 2010 Kırgızistan'da Mevcut Durum, İktidar Değişiminin Nedenleri ve Kısa Vadeli Öngörüler (Tr)	ORSAM Rapor No: 29 Şubat 2011 Tunus Halk Devrimi ve Türkiye Deneyimi (Tr)	ORSAM Rapor No: 38 Mart 2011 Libya Savaşı, Uluslararası Müdahale ve Türkiye (Tr)
ORSAM Rapor No: 10 Yemen İç Savaşı: İktidar Mücadelesi, Bölgesel Etkiler ve Türkiye ile İlişkiler (Tr - Eng)	ORSAM Rapor No: 11 Şubat 2010 Unutulan Türkler: Lübnan'da Türk Varlığı (Tr - Eng - Ar)		ORSAM Rapor No: 39 Mart 2011 Tarihten Günümüze Libya (Tr)

- ORSAM Rapor No: 40
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 2
Mart 2011
İklim Değişiminin Güvenlik Boyutu ve Ortadoğu'ya Etkileri (Tr)
- ORSAM Rapor No: 41
Mart 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak-1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 42
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 3
Nisan 2011
Nil Nehri Havzasının Hidropolitik Tarihi ve Son Gelişmeler (Tr)
- ORSAM Rapor No: 43
Nisan 2011
Kuzey Irak'ın Sosyal-Siyasal Yapısı ve Kürt Bölgesel Yönetimi'nin Türkiye ile İlişkileri (Tr)
- ORSAM Rapor No: 44
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 4
Nisan 2011
Meriç Nehri Havzası Su Yönetimi'nde "Uluslararası İşbirliği" Zorunluluğu (Tr)
- ORSAM Rapor No: 45
Nisan 2011
Suriye'de Demokrasi mi İç Savaş mı? : Toplumsal-Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Sürecin Türkiye'ye Etkisi (Tr)
- ORSAM Rapor No: 46
Mayıs 2011
Suriye'de İktidar Mücadelesi, Uluslararası Toplumun Tepkisi ve Türkiye'nin Konumu (Tr)
- ORSAM Rapor No: 47
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 5
Mayıs 2011
Türkiye-Suriye İlişkileri: Sınırdaş Sularda Örnek İşbirliği Olarak Asi Dostluk Barajı (Tr)
- ORSAM Rapor No: 48
Mayıs 2011
Orsam Söyleşileri - 2
Iraklı Araplar, Azınlıklar ve Akademisyenler-1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 49
Mayıs 2011
Orsam Söyleşileri - 2
Irak Türkmenleri-1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 50
Mayıs 2011
Orsam Söyleşileri - 3
Iraklı Kürt Yetkililer, Akademisyenler ve Gazeteciler-1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 51
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 8
Mayıs 2011
75. Yılında Montrö Boğazlar Sözleşmesi Karadeniz'in Değişen Jeopolitiği Çerçevesinde (Tr)
- ORSAM Rapor No: 52
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 9
Mayıs 2011
Afganistan ve Bölgesel Güvenlik (Ortadoğu, Orta ve Güney Asya, Rusya Federasyonu) (Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 53
Mayıs 2011
Madagaskar: Bağımsızlığın 50. Yılında Kazanımlar, Kaçan Fırsatlar ve Türkiye ile İlişkiler (Tr)
- ORSAM Rapor No: 54
Mayıs 2011
Iraklı Grupların Temel Siyasi Sorunlara Bakışı ve Türkiye ile İlişkiler: Saha Araştırmasına Dayalı Bir Çalışma (Tr)
- ORSAM Rapor No: 55
Haziran 2011
Suriye Muhalefeti'nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye'den Beklentiler (Tr)
- ORSAM Rapor No: 56
Haziran 2011
Seçimler ve Ak Parti'nin Tecrübesi (Tr - Ar)
- ORSAM Rapor No: 57
Haziran 2011
12 Haziran 2011 Türkiye Genel Seçimlerinin Ortadoğu Ülkelerindeki Yansımaları (Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 58
Temmuz 2011
Karikatürlerin Dilinden 12 Haziran 2011 Türkiye Genel Seçimlerinin Ortadoğu'daki Yansımaları (Tr)
- ORSAM Rapor No: 59
Temmuz 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak - 2 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 60
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 6
Temmuz 2011
Mekong Nehri Suları Üzerinde İşbirliği ve İhtilaf (Tr-Eng)
- ORSAM Rapor No: 61
Temmuz 2011
Antalya'da 1-2 Haziran 2011 Tarihlerinde Gerçekleşen "Suriye'de Değişim Konferansı" nın Tam Deşifresi (Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 62
Ağustos 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak - 3 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 63
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 7
Ağustos 2011
Görünmez Stratejik Kaynak: Sınırdaş Yeraltı Suları (Tr)
- ORSAM Rapor No: 64
Ağustos 2011
AK Parti'nin 12 Haziran 2011 Genel Seçimlerindeki Zaferi (Tr - Ar)
- ORSAM Rapor No: 65
Ağustos 2011
Karikatürlerin Dilinden Arap Baharı - 1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 66
Ağustos 2011
Karikatürlerin Dilinden Libya İç Savaşı ve Uluslararası Müdahale - 1 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 67
Ağustos 2011
Somali: Bir Ulusun Yok Oluşu ve Türkiye'nin İnsani Yardım Girişimi (Tr)
- ORSAM Rapor No: 68
Eylül 2011
Karikatürlerde Usame Bin Ladin Operasyonu ve Yankıları (Tr)
- ORSAM Rapor No: 69
Eylül 2011
Karikatürlerin Dilinden Irak'ı Anlamak - 4 (Tr)
- ORSAM Rapor No: 70
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 10
Eylül 2011
XXI. Yüzyılda Rusya ve Türkiye'nin İran Politikaları (Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 71
Eylül 2011
Gazze Sorunu: İsrail Ablukası, Uluslararası Hukuk, Palmer Raporu ve Türkiye'nin Yaklaşımı (Tr)
- ORSAM Rapor No: 72
Eylül 2011
Ortadoğu Ülkelerine Dair İstatistikler (Tr)
- ORSAM Rapor No: 73
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 11
Ekim 2011
Anadolu Etki Alanı (Tr-Eng)
- ORSAM Rapor No: 74
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 12
Ekim 2011
Ukraine in Regress: The Tymoshenko Trial (Eng)
- ORSAM Rapor No: 75
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 13
Ekim 2011
Kazaklar ve Kazakistanlılar (Tr)
- ORSAM Rapor No: 76
BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 14
Ekim 2011
İtalya'da Unutulmuş Türk Varlığı: Moena Tünekleri (Tr - It)
- ORSAM Rapor No: 77
Ekim 2011
ABD'nin Çekilmesinin Ardından Irak Politikasının Bölgesel, Küresel Etkileri ve Türkiye'ye Yansımaları (Tr)

ORSAM Rapor No: 78 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 8 Ekim 2011 Türkiye'de ve İsrail'de Yapay Sulak Alanlar ile Atıksu Arıtımı ve Atıksuyun Sulama Amaçlı Olarak Tekrar Kullanımı (Tr)	ORSAM Report No: 87 Kasım 2011 Turkmen in Iraq and Their Flight: A Demographic Question? (Eng)	ORSAM Rapor No: 98 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 17 Ocak 2012 Kırgızistan'da Cumhurbaşkanlığı Seçimi ve Türkiye ile İlişkilerine Etkisi (Tr)	ORSAM Rapor No: 107 Şubat 2012 Uluslararası Hukuk ve Irak Anayasası Açısından Azınlıkların İnsan Hakları (Tr)
ORSAM Rapor No: 79 Ekim 2011 Yaklaşan Seçim Öncesi Tunus'ta Siyasal Denklemeler (Tr)	ORSAM Rapor No: 88 Kasım 2011 Irak'ta Bektaşılık (Türkmenler – Şebekler – Kakailer) (Tr)	ORSAM Rapor No: 99 Ocak 2012 Türk Siyasal Partilerinin Hatay'daki Suriyeli Sığınmacılar Konusundaki Açıklamaları ve Hatay'daki Siyasi Parti Tem- silcileri ile Hareketlerin Suriye Olaylarına Yaklaşımları (Mart-Aralık 2011) (Tr)	ORSAM Rapor No: 108 Şubat 2012 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı'nın (EİT) Geleceği (Tr - Eng)
ORSAM Rapor No: 80 Ekim 2011 Karikatürlerin Dilinden Irak'ı An- lamak - 5 (Tr)	ORSAM Rapor No: 89 Kasım 2011 Değişim Sürecindeki Fas Monarşisi: Evrim mi? Devrim mi? (Tr)	ORSAM Rapor No: 100 Ocak 2012 Irak İstatistikleri (Tr)	ORSAM Rapor No: 109 Şubat 2012 Türkiye'nin Yükselişi ve "Bric" Bölgesi (It)
ORSAM Rapor No: 81 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 15 Ekim 2011 Büyük Güçlerin Afganistan Politikaları (Tr-Eng)	ORSAM Rapor No: 90 Kasım 2011 Arap Dünyasının İstisnai Krallığı: Yerel Aktörler ve Arap-İsrail Uyuşmazlığı Çerçevesinde Ürdün Krallığı'nın Demokratikleşme Deneyimleri (Tr-Eng)	ORSAM Rapor No: 101 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 11 Ocak 2012 Emniyetli İçme Suyu ve Sanita- syon Hakkı (Tr)	ORSAM Rapor No: 110 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 13 Mart 2012 İran'da Su Kaynakları ve Yönetimi (Tr)
ORSAM Rapor No: 82 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 16 Ekim 2011 Bölge Devletlerinin Perspektifin- den Afganistan (Tr-Eng)	ORSAM Rapor No: 91 Aralık 2011 Türkiye ve Arap Birliği'nin Suriye'ye Yaptırım Kararları ve Olası Sonuçları (Tr)	ORSAM Rapor No: 102 Ocak 2012 Irak Hangi Şartlarda, Nasıl Par- çalanabilir?: En Kötüye Hazırlıklı Olmak (Tr – Eng)	ORSAM Rapor No: 111 Mart 2012 Suriye Kürt Muhalefetine Eleştirel Bir Bakış (Tr)
ORSAM Rapor No: 83 Kasım 2011 Suriye'de Değişimin Ortaya Çıkardığı Toplum: Suriye Türk- menleri (Tr)	ORSAM Rapor No: 92 Aralık 2011 Irak'ta İhtilafı Bölgelerin Durumu (Tr)	ORSAM Rapor No: 103 Ocak 2012 Irak'ta Petrol Mücadelesi: Çok Uluslu Şirketler, Uluslararası Anlaşmalar ve Anayasal Tartışmaların Işığında Bir Analiz (Tr)	ORSAM Rapor No: 112 Mart 2012 İran İslam Cumhuriyetinde Anayasal Sistem ve Siyasal Partiler (Tr)
ORSAM Rapor No: 84 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 9 Kasım 2011 Somali'nin Açlık Felaketi: "Siyasi Kuraklık" mı Yoksa Doğal Afet mi? (Tr-Eng)	ORSAM Report No: 93 ORSAM Water Research Pro- gramme Report: 10 December 2011 Turkey and Wfd Harmonization: A Silent, But Significant Process (Eng)	ORSAM Rapor No: 104 ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 12 Şubat 2012 Sınıraşan Akiferler Hukuku Taslak Maddeleri Üzerine Bir Değerlendirme (Tr – Eng)	ORSAM Rapor No: 113 BLACK SEA INTERNATIONAL Rapor No: 18 Nisan 2012 Mongolia: A Developing Democ- racy and a Magnet for Mining (Eng)
ORSAM Rapor No: 85 Kasım 2011 Suriye Politik Kültüründe Tarihsel Pragmatizm, Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikası ve Türkiye- Suriye İlişkileri (Tr)	ORSAM Rapor: 94 Aralık 2011 Türkiye-Fransa Krizinde Algının Rolü: Fransızların Türkiye Algısı (Tr)	ORSAM Rapor No: 105 Şubat 2012 Irak Hukuk Mevzuatında Azınlıkların Siyasal Hakları (Tr)	ORSAM Rapor No: 114 Nisan 2012 Karikatürlerle Suriye Sorununu Anlamak - 8 (Tr)
ORSAM Rapor No: 86 Kasım 2011 Geçmişten Günümüze Irak Türk- men Cephesi'nin Yapısı ve İdari Durumu (Tr)	ORSAM Rapor No: 95 Aralık 2012 Karikatürlerle Arap Baharı – 2 (Tr)	ORSAM Rapor No: 106 Şubat 2012 Irak Hukuk Mevzuatında Azınlıkların Siyasal Hakları (Tr)	ORSAM Rapor No: 115 Nisan 2012 Suriye'de Güvenli Bölge Tartışmaları: Türkiye Açısından Riskler, Fırsatlar ve Senaryolar (Tr - Eng)

- Rapor No: 117
Nisan 2012
Musul'a Yatırım Geleceği
Yatırım Demektir
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 118
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 19
Mayıs 2012
Ukrayna - Türkiye Ticari - Ekonomik Münasebetlerinin Analizi
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 119
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 20
Mayıs 2012
Bölgesel Gelişimin Trend ve Senaryolarının Araştırılmasındaki Araç: Jeopolitik Dinamikler
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 120
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 21
Mayıs 2012
Kazakistan Siyasi Sisteminin Gelişimi: 2012 Parlamento Seçimleri
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 121
Mayıs 2012
Musul'da Yerel Siyaset ve Irak Siyasetinde Yeni Dinamikler (Saha Çalışması)
(Tr - Eng - Ger)
- ORSAM Rapor No: 122
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 15
Mayıs 2012
Irak'ta Su Kaynakları Yönetimi
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 123
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 22
Haziran 2012
Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 124
Temmuz 2012
Türkiye Afrika'da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra
(Tr - Eng - Fr)
- ORSAM Rapor No: 125
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 23
Temmuz 2012
Rusya'nın Ortadoğu Politikası
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 126
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 16
Temmuz 2012
Yeni Çerçeve Su Kanunu'na Doğru: Su Kanunu Taslağı Üzerine Notlar
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 127
Ağustos 2012
Suriye'de Kürt Hareketleri
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 128
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 24
Eylül 2012
Günümüz Şartlarında Türkiye - Belarus Ekonomik Münasebetlerinin Gelişimi
(Tr - Rus - Eng)
- ORSAM Rapor No: 129
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 25
Eylül 2012
Belarus-Türkiye: Devletlerarası İşbirliğinin Pozitif Dinamikleri
(Tr - Rus - Eng)
- ORSAM Rapor No: 130
Kasım 2012
Suriye Çerkesleri
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 131
Kasım 2012
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 26
"Üçüncü Dalga": Postmodernizmin Jeopolitiği
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 132
Kasım 2012
Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Kerkük Ziyareti
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 133
Kasım 2012
Irak Kürdistan Bölgesi'nde Muhalefetin Doğuşu ve Geleceği
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 134
Kasım 2012
Irak Çerkesleri
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 135
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 27
Kasım 2012
Türkiye'nin Eski Sovyet Cumhuriyetleriyle Münasebetlerinin Özellikleri
(Tr - Rus - Eng)
- ORSAM Rapor No: 136
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 28
Kasım 2012
Türk-Ukrayna İlişkilerinde Entegrasyon Faktörü Olarak Türk-Kırım Münasebetleri
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 137
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 29
Aralık 2012
Belarus'un Enerji Politikası ve Belarus'un Rusya ve AB ile Enerji Alanında Geliştirdiği İşbirliği (1992-2011)
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 138
Aralık 2012
Birlik mi, PYD'nin Güç Gösterisi mi? Erbil Anlaşmasından Sonra Suriye Kürt Dinamikleri
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 139
Aralık 2012
Suriye'de Kürtler Arası Dengeler, Rejim Muhalifleri ve Türkiye: Çatışma-İstikrar Ayırımıdaki İlişkiler Örüntüsü
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 140
Aralık 2012
Kuzey Irak'ta İç Siyasal Dengeler ve Stratejik İttifak'ın Geleceği
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 141
Aralık 2012
Irak'ta Türkmen Eğitiminin Durumu
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 142
Ocak 2013
President Obama's Second Term: Domestic and Foreign Challenges
(Eng)
- ORSAM Rapor No: 143
Ocak 2013
2012 Irak Değerlendirmesi ve Irak Kronolojisi
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 144
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 17
Ocak 2013
ORSAM Su Söyleşileri 2011
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 145
ORSAM Su Araştırmaları Programı Rapor No: 18
Ocak 2013
ORSAM Su Söyleşileri 2012
(Tr - Eng)
- Rapor No: 146
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 30
Ocak 2013
2013 Yılında Avrasya: Siyasi ve Ekonomik Analiz
(Eng)
- ORSAM Rapor No: 147
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 31
Ocak 2013
Kültürler Arası Diyalog: İdil Ural Bölgesinden Büyük Litvanya Knezliğine Belarus-Litvanya Tatarları
(Tr - Rus)
- ORSAM Rapor No: 148
Ocak 2013
Uluslararası Politika ve Uyarlıklar (Uyarlıklar Çatışması ve Diyalog)
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 149
Şubat 2013
David Cameron ve AB: Dönüşü Olmayan Karar
(Eng)
- ORSAM Rapor No: 150
Mart 2013
Suriye Türkmenleri: Siyasal Hareketler ve Askeri Yapılanma
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 151
Nisan 2013
Irak Kürdistan Bölgesi'nde Demokrasi Süreci ve Sorunları
(Tr - Eng)
- ORSAM Rapor No: 152
Nisan 2013
Irak'ta 2013 Yerel Seçimlerine İlişkin Temel Veriler
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 153
Nisan 2013
Irak'ta Seçim Yasaları
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 154
Mayıs 2013
Programı Rapor No: 19
Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi Kapsamında Sınırşan Sular
(Tr)
- ORSAM Rapor No: 155
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 32
Mayıs 2013
Montreux Boğazlar Konferansı Tutanaklarından Tarihe Düşen Notlar ve Kanal İstanbul
(Tr)

ORSAM Rapor No: 156
ORSAM Reyhanlı Raporu
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 157
Mayıs 2013
Reyhanlı'da Suriyeliler ile
Söyleşiler - I
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 158
Mayıs 2013
Reyhanlı'da Suriyeliler ile
Söyleşiler - II
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 159
Mayıs 2013
Reyhanlı'da Suriyeli Kadınlar ile
Söyleşiler - III
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 160
Mayıs 2013
Reyhanlı'da Suriyeliler ile
Söyleşiler (Reyhanlı Saldırısı
Sonrası) - IV
(Tr - Eng)

ORSAM Rapor No: 161
Haziran 2013
Musul ve Anbar Yerel Seçimleri:
Seçim Öncesi Siyasi Durum ve
Seçime İlişkin Temel Veriler (Tr)

ORSAM Rapor No: 162
BLACK SEA INTERNATIONAL
Rapor No: 33
Kabotaj, Münhasır Ekonomik
Bölge, Petrol ve Doğal Gaz
Haklarımız
(Tr)

ORSAM Rapor No: 163
Temmuz 2013
Somali'de Bitmeyen Siyasi Kriz
(Tr)

ORSAM Rapor No: 164
Ağustos 2013
Suriye'nin Kuzeyindeki Çatışmalar
ve Olası Etkileri
(Tr-Eng)

ORSAM Rapor No: 165
Ağustos 2013
İl Meclisi Seçimleri ve Musul'un
Geleceği
(Tr)

ORSAM Rapor No: 166
Eylül 2013
Suriye İç Savaşı, Küresel Aktörler
ve Kosova Modeli
(Tr)

ORSAM Rapor No: 167
Eylül 2013
Mısır'da Son Dönemde Önde
Gelen Laik-Liberal-Solcu
Hareketler
(Tr)

ORSAM Rapor No: 168
Eylül 2013
Geçmişin Gölgesinde
Mısır'da Darbe
(Tr)

AKADEMİK KADRO

Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ORSAM Danışmanı, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	ORSAM Danışmanı, The Black Sea International Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Tanık Oğuzlu	ORSAM Danışmanı, Uluslararası Antalya Üniversitesi
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Danışmanı, Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Danışmanı, ODTÜ Uluslararası İlişkiler
Doç. Dr. İlyas Kemaloğlu (Kamalov)	ORSAM Danışmanı, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Tarih Bölümü
Habib Hümmüzlü	ORSAM Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Canat Mominkulov	ORSAM Danışmanı, Al Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Didem Danış	ORSAM Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Jale Nur Ece	ORSAM Danışmanı, Deniz Emniyeti ve Güvenliği
Doç. Dr. Yaşar Sarı	ORSAM Danışmanı, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv. Öğretim Üyesi
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Arif Keskin	ORSAM Danışmanı
Çiğdem Tunç	ORSAM Danışmanı
Av. Aslıhan Erbaş Açık	ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku
Pınar Arıkan Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika
Dr. Göknil Erbaş	ORSAM, Karadeniz
Tamer Koparan	ORSAM Yönetici Editörü
Bilgay Duman	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Oytun Orhan	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Fazıl Ahmet Burget	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu, Afganistan
Seval Kök	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanrıverdi	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Shalaw Fatah	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Aytekin Enver	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Tuğçe Kayıtmaz	Mütercim Tercüman
Uğur Çil	ORSAM, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden
Dr. Seyfi Kılıç

ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı

ORSAM DANIŞMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danışmanı Eski Başkanı
Av. Aslıhan Erbaş Açık	ORSAM Danışmanı, Enerji-Deniz Hukuku
Hasan Alsancak	İhlas Holding, Gn.Md.Yrd., Statejik İş Geliştirme ve Dış İlişkiler
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andican	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar Ar	Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayii İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Has Üniversitesi Rektörü
Doç. Dr. Ersel Aydınlı	Bilkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı & Fulbright Genel Sekreteri
Dr. Serdar Aziz	ORSAM Danışma Kurulu Üyesi
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. İdris Bal	TBMM 24. Dönem Milletvekili
Doç. Dr. Ersan Başar	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı
Prof. Dr. Ali Birinci	Polis Akademisi
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı
Doç. Dr. Hasan Canpolat	Vali, Milli Savunma Bakan Danışmanı
E. Hava Orgeral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Doç. Dr. Mitat Çelikkpala	Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	YÖK Başkanı
Prof. Dr. Ramazan Daurov	Rusya Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü, Direktör Yardımcısı
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ekonomi Bölümü
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniversitesi, Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
Mete Göknel	BOTAŞ Eski Genel Müdürü
Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü
Timur Göksel	Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi

Av. Niyazi Güney	Prens Group Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı
Noyan Gürel	ORSAM Danışmanı, SUNEL Ticaret Türk A.Ş. İcra Kurulu Başkanı
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Numan Hazar	Emekli Büyükelçi
Doç. Dr. Pınar İpek	Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Toğrul İsmail	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Şenol Kantarcı	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Nilüfer Karacasulu	Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Selçuk Karacay	Vodofone Genel Müdür Yardımcısı
Prof. Dr. M. Lütfullah Karaman	Istanbul Medeniyet Üniversitesi - (SBF) Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Şaban Kardaş	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Arslan Kaya	KPMG ,Yeminli Mali Müşavir
Dr. Hicran Kazancı	Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi
İzzettin Kerküklü	Kerkük Vakfı Başkanı
Prof. Dr. Ahmet Kesik	Kalkınma Bakanlığı Yönetim Hizmetleri Genel Müdürü
Doç. Dr. Elif Hatun Kılıçbeyli	Çukurova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Kibaroğlu	Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Aleksandr Knyazev	Rus-Slav Üniversitesi (Bişkek)
Prof. Dr. Alexandr Koleşnikov	Diplomat
Prof. Dr. Erol Kurubaş	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Talip Küçükcan	Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
Daniele Lazzeri	Chairman "Il Nodo di Gordio"
Hediye Levent	Gazeteci (Suriye)
Dr. Max Georg Meier	Hanns Seidel Vakfı Proje Müdürü (Bişkek)
Prof. Dr. Mosa Aziz Al Mosawa	Bağdat Üniversitesi Rektörü
Büyükelçi Shaban Murati	Arnavutluk Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü
Dr. Sami Al Taqi	Orient Research Center Başkanı
Prof. Dr. Mahir Nakip	Erciyes Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Vitaly Naumkin	Rusya Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü Direktörü
Dr. Farhan Ahmad Nizami	Oxford Üniversitesi İslami Çalışmalar Merkezi Yöneticisi
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Muhammed Nurettin	Beyrut Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Murat Özçelik	Emekli Büyükelçi
Prof. Dr. Çınar Özen	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Victor Panin	Pyatigorsk Üniversitesi (Pyatigorsk, Rusya Federasyonu)
Prof. Aftab Kamal Pasha	Hindistan Batı Asya Araştırmaları Merkezi Başkanı
Dr. Bahadır Pehlivanlı	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Fırat Purtaş	Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı
Prof. Dr. Suphi Saatçi	Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Safarov Sayfullo Sadullaevich	Tacikistan Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkan Yardımcısı
Ersan Sarıkaya	Türkmeneli TV (Kerkük, Irak)
Patrick Seale	Ortadoğu ve Suriye Uzmanı
Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. İbrahim Sirkeci	Regent's College (Londra, Birleşik Krallık)
Dr. Aleksandr Sotnichenko	St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Zafer Sultan	Lübnan Türk Cemiyeti Başkanı
Dr. Irina Svistunova	Rusya Strateji Araştırmaları Merkezi, Türkiye-Ortadoğu Araştırmaları Masası Uzmanı
Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin	Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Mehmet Şüküroğlu	Enerji Uzmanı
İlhan Tanır	ORSAM Danışma Kurulu Üyesi, Vatan Gazetesi Washington Temsilcisi
Doç. Dr. Oktay Tannısever	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Erol Taymaz	ODTÜ, Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yardımcısı
Prof. Dr. Sabri Tekir	İzmir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
Dr. Gönül Tol	Middle East Institute Türkiye Çalışmaları Direktörü
Doç. Dr. Umut Uzer	Istanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Prof. Dr. Ermanno Visintainer	Vox Populi Direktörü (Roma, İtalya)
M. Ragıp Vural	2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
Prof. Dr. Vatanyar Yagya	St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Yaşar Yakış	Büyükelçi, Dışişleri Eski Bakanı
Semir Yorulmaz	(Gazeteci, Mısır)
D. Halit Yılmaz	ORSAM Güvenlik Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık	ODTÜ
Bülent Aras	Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	ODTÜ
Katerina Dalacoura	Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
F. Gregory Gause	Vermont Üniversitesi (ABD)
Fawaz Gerges	Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)

Ahmet K. Han
Raymond Hinnebusch
Rosemary Hollis
Bahgat Korany
Peter Mandaville
Emma Murphy

Kadir Has Üniversitesi
St. Andrews Üniversitesi (Birleşik Krallık)
City Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)
George Mason Üniversitesi (ABD)
Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık
Hasan Kanbolat
Doç. Dr. Hasan Canpolat
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen

ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
ORSAM Başkanı
Vali, Milli Savunma Bakan Danışmanı
ORSAM Danışmanı, The Black Sea International Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Süleyman Nazif Sokak No: 12-B Kat: 3-4 Çankaya / Ankara
Tel: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr